

АРМЕЙСКИ ВОЕННО-ИЗДАТЕЛСКИ ФОНДЪ
София, ул. „Оборище“ № 2-6.

Издадени до сега №№ отъ
ВОЕННА БИБЛИОТЕКА.

1. Поуки за артилерията отъ войната 1915—1918 г., отъ *Славчевъ Ст.* генералъ-майоръ о. з. . . . . 10 л.
2. 1. Пехотна Софийска дивизия на македонския фронтъ презъ втората половина на месецъ септемврий 1918 г., отъ *Хр. Недялковъ*, ... 6 л.
3. Обучението на войника въ щурмовото дѣло, отъ *Фалаловъ Б.* поручикъ. . . . . 3 л.
4. Защо не победихме — 1915—1918 год., отъ *Ст. Нойковъ*, полковникъ, бившъ началникъ на оперативния отдѣлъ въ щаба на действующата армия. 65 л.
6. Полска фортификация. Опытъ за изследване въз основа даннитъ отъ Общо-европейската война и психологичнитъ закони на войната и боя, отъ *В. Чокояевъ*, капитанъ отъ ниж. войски. . . . . 30 л.
1. Временна инструкция за тактическата употреба на голѣми единици, преводъ отъ френски отъ подполк. *Цв. Поповъ*. . . . . 24 л.
2. Мисли върху възпитанието въ казармата, отъ *К. Соларовъ*, полковникъ отъ ген. щабъ . . . . . 12 л.
3. Организация и водене на нощния бой отъ *Георгиевъ Т.* полковникъ отъ ген. щабъ . . . . . 18 л.
6. Балканската война 1912—13 г. — Действията на II армия обсада и атака на Одринската крепостъ отъ *Н. Ивановъ* генералъ о. з. . . . . 51 л.
- 7-а. Полска служба часть I (герм. уставъ Führung und Gefecht). — Превелъ отъ официалното издание *Поповъ Цв.* полковникъ отъ г. щабъ . . . . . 21 л.
- 7-б. Полска служба (германския уставъ Führung und Gefecht) часть II, превелъ отъ официалното издание — *Цв. Поповъ*, полковникъ отъ г. щабъ, ... 30 л.

Генералъ фонъ Сектъ

МИСЛИ

на

ЕДИНЪ ВОЙНИКЪ

Превелъ отъ нѣмски *Лука Малѣевъ*
майоръ о. з.

СОФИЯ.

Печатница на Армейския военно-издателски фондъ.
1929.

Die Uebersetzung eines Briefes. Gedruckt in
"Kollern" in der heiligen Schrift. Ein
Lied des Gottes in einem kleinen Buche war
"Kollern" sind die Gedichte eines heiligen
in dem Buche. Das Buch ist ein
Lied des Gottes in einem kleinen Buche
"Kollern" sind die Gedichte eines heiligen
in dem Buche. Das Buch ist ein
Lied des Gottes in einem kleinen Buche

Die Gedichte in dem Buche sind
ein Lied des Gottes in einem kleinen Buche.

Berlin, Oktober 1929

Speiser

Quendler

Der Uebersetzung meines Buches „Gedanken eines Soldaten“ in die bulgarische Sprache schicke ich einen herzlichen Grus an meine Kriegskameraden voraus.

Es sind die Gedanken eines preussischen Soldaten und daher weiss ich, dass sie gerade bei denen ein gutes Echo finden werden, die man „die Preussen des Balkan“ genannt hat.

Die Einheit von Staat und Heer wird die sichere Grundlage für Bulgariens Zukunft sein.

Berlin, Oktober 1929.

Seeckt
Generaloberst

Въ началото на превода на моята книга „Мисли на единъ войникъ“ изпращамъ сърдечни поздрави на моитѣ бивши бойни другери.

Това сж мислитѣ на единъ пруски войникъ и затова знамъ, че тъкмо у тѣхъ тѣ ще намѣрятъ „Синъ“ въ, понеже сж назовани прусацитѣ на Балкани тѣ.

Единството между държава и армия ще съставлява здравата основа за бъдещето на България.

Берлинъ, октомврий 1929.

Ф. Сектъ

Службата въ държавата	69
Конницата на новото време	81
Началникъ щаба	103
Същественото	115

Посвещавамъ настоящия преводенъ трудъ на
господинъ Генералъ Никола Бакарджиевъ, който
като Началникъ щаба на армията преди и ка-
ртинистаръ на войната сега, е призванъ да води
подготовката на българската войска споредъ теж-
ките условия на Ньои и съгласно новото време.

Дано въ тази важна и трудна негова задача
му бждатъ спестени поне прѣчките извънъ вериги-
тъ на мирния диктатъ.

София
Лътото на 1929 г.

Лука Малѣвъ
майоръ о. з.

Съдържание.

	Стр.
Шаблонни изрази	1
Топли:	
Денътъ на Фридрихъ Велики	17
Денътъ на Шлифенъ	21
Хинденбургъ	25
Старото шведско знаме	29
Възпоменателните плочи	32
Проблеми:	
Държавникъ и полководецъ	37
Постижимата целъ	49
Съвременните войски	55
Войската въ държавата	69
Конищата на новото време	81
Началникъ щаба	103
Сжществено	115

но
изг.
мислят
спорно
обаче, с
да подт.
мислят
лонна

Шаблонни изрази

и

Има три Нѣща, срещу които човѣшкиятъ духъ се бори напразно: глупостта, бюрокрацията и шаблоннитѣ изрази. Може би и тритѣ тѣ си причиняватъ по-това, че сж необходими. Желалъ бихъ да предоставя на по-умни съвременници безуспѣшната борба противъ глупостта; признавамъ се напълно победенъ въ борбата противъ военната бюрокрация; ще се опитамъ тукъ да поведе борба противъ нѣкои шаблонни изрази, употребявани въ родното военно поле.

Азъ признавамъ необходимостта отъ шаблонни изрази, но правя това отъ убеждението, че тѣ не могатъ да бжватъ избѣгнати отъ този родъ хора, които не сж въ състояние да мислятъ самостоятелно. Съ това признание се посочава безспорната нужда отъ шаблонни изрази и тѣхната вредителностъ, обаче, следващото изложение не гони никаква друга целъ освенъ да подтикне нѣкои отъ по-гореспоменатитѣ съвременници да мислятъ самостоятелно или при стълкновение съ една шаблонна фраза да се запитатъ: казва ли истината тя?

Шаблоннитѣ изрази не сж идентични съ цитатитѣ, макаръ и да иматъ нѣщо сродно съ тѣхъ, поради това че и цитатитѣ ставатъ по нѣкога смѣшни. И твърде удобно е, да се изкаже известна мисль, когато и другъ е вече изразилъ сжщата въ сполучлива и припозната форма. Освенъ това, ако военниятъ цитира при случай Гьоте или нѣщо отъ грѣцкитѣ философи, създава се иллюзия за обща култура, дори се импонира на всѣки литераторъ и по този начинъ се показва начетеностъ извънъ стрелния устай. Ето защо и азъ самъ си служа по нѣкога съ цитати.

Шаблоннитѣ изрази не сж и исторически легенди, макаръ че имъ приличаватъ. Приликата тукъ се състои само въ това, че и предъ тѣхъ благоговѣемъ и ги величаемъ. Изглежда че за човѣка е станало пълна необходимостъ да вѣрва въ богове и герои и да не дръзва да разабичава легендитѣ. Изразитѣ „човѣкъ“ е сжщо така шаблоненъ, защото пририва нурка да се каже „азъ“. Що се отнася до

легендите, трѣба да кажа за себе си, че не ми е удобно вече да призная какво Неронъ е билъ саможестокъ императоръ, който е ималъ навика да си лѣга при свѣтлината отъ горящия на кладата християнинъ. Азъ го считамъ за единъ умень, малко странень, модерень диктаторъ. И съмъ благодарень, че почитътъ и особенитѣ обстоятелства ми позволиха оареме да съзра у „желѣзния канцлеръ“ *) блѣстящия духъ и умѣлата рѣчка, която не въртѣше единъ бездушно стоварващъ се и разрушаващъ чукъ, а една винаги отклоняваща, отбиваща, подчакваща и тогава стоманено твърдо удряща шпага.

Въ военното поприще, където съмъ най-много компетентень, азъ преследвамъ шаблоннитѣ изрази поради основателни причини — именно тукъ тѣ сж гибелни. Заради шаблонни изрази военнитѣ сж пожертвували хиляди човѣшки живота, сигурно не отъ зла воля, а поради липса на самостоятелно мислене. Предъ чувството на отговорностъ за бъдещето, много по-важно отъ миналото, искамъ да подложна на критика нѣкои отъ военнитѣ шаблонни изрази. Съ това ще предизвикамъ, може би, и другъ нѣкой да се замисли върху тѣхъ, преди да действува така, както тѣ повеляватъ.

Пацифизмъ. Този който има ясна представа за самата война, за необходимостта отъ нея, за това, което тя изисква и за последиците ѝ — съ една дума: военниятъ — ще обмисля много по-сериозно възможноститѣ за една война, отколкото политикътъ или търговецътъ, който пресмѣта хладнокръвно печалбата или загубата. Да пожертвувашъ своя собственъ животъ едва ли е толкова трудно; но ако си длъженъ, поради професионалното си положение, да жертвувашъ живота на другитѣ, това значи вече да поемешъ тежко бреме върху съвестта си. Който се е взиравъ въ кървясалитѣ очи на войната, който е обглеждалъ отъ единъ добъръ наблюдателень пунктъ бойнитѣ полета на една свѣтвна война, който е билъ длъженъ да преживѣе страданията на народитѣ, комуто носата е побѣлѣла отъ пепелта на толкова много разорани селища, който е носилъ отговорността за живота или смъртта на мнозина, нажсо — опитниятъ и знающиятъ воинъ, той се плаши много повече отъ войната, от-

*) Бисмаркъ.

колкото фантазьорътъ, който, безъ да познава войната, говори за миръ. Фигурата на дрънкащъ сабята си, насъскващъ къмъ война, генералъ е една измислица на отровна и безскруполна политическа борба — една фигура, добре дошла за глупави хумористични вестници, една олицетворена шаблонна фраза. Искатъ ли да нарекатъ пацифизмъ гореназаното становище спрямо войната, нека го нарекатъ, то ще бжде единъ пацифизмъ, базиранъ на знания и опитностъ и роденъ отъ чувството на отговорностъ, но това нѣма да бжде пацифизмътъ на националното падение и на интернационалното заблуждение. Защото тъкмо военниятъ ще приветствава радостно всѣки стремежъ да се намалатъ възможноститѣ за война, но той не ще демонстрира по улицитѣ съ шаблонния плакатъ — „Никога вече война!“ защото знае, че за миръ или война решаватъ по висши сили отъ князе, държавници, парламенти, договори и съюзи, а именно — вѣчнитѣ закони за въздигането и изчезването на народитѣ. Онзи, който дръзне съзнателно да направи своя собственъ народъ беззащитень за такива съдбоносни борби, които го отслабва въ съюзъ съ съседа-врагъ, вмѣсто да подпомага съотечественика си въ подготовянето му за законна отбрана, такъвъ пацифистъ заслужава да бжде обесенъ, па макаръ и бесило то да му бжде само морално.

Понятието пацифизмъ е много широко. Съ него обозначаватъ както естествената любовъ на опитния и съзнаващъ отговорноститѣ си човѣкъ къмъ мира, така и робското подчиняване на желанието за миръ на всѣка цена. Заради това за ясниа умъ пацифизмътъ е една излишна шаблонна дума.

Империализмъ. Пренебрѣгне ли се опасното сродство на тази дума съ думата императоръ, остава тогава употреблението ѝ за обозначаване на непристойния стремежъ на единъ народъ къмъ господство и разширение, стремежа къмъ Imperium Mundi *). За жалостъ, въ обществения животъ съ това име често пѣти искатъ да означатъ и охулятъ всѣка силна проява на живогъ, всѣка воля за самосъхранение въ голѣмото състезание на народитѣ. Затова въ спороветѣ това понятие става шаблонна дума. Империализмътъ цари винаги само у другия, срещу чинто

*) Свѣтвно владичество.

яни или прикрити завоевателни намерения трябва да се бранят. Само у англичанитѣ понятието за империята смѣе да изразява гордостта отъ обкржжилата земята велика сила. У всички други народи империализъмътъ е само измѣне спорѣмо съ всички миръ.

Милитаризъмътъ. Въ политическия ежедневенъ пехливанлъкъ това име едва ли е вече шаблонна дума, а по-скоро една ругатня. Тази дума има същото значение като „проклетия старъ режимъ“, „фелдфебелщина“, „казармени разбирания“ и други подобни, съ които новото време охотно и ловко чете надгробно слово на изчезналото минало. Трудно е да се каже какво собствено е милитаризъмътъ, затова той не е нищо друго освенъ шаблонна дума. Азъ съмъ въ положение да твърдя, че милитаризъмътъ направи велики и силни първо Прусия и после Германия. Признавамъ, че той е несимпатиченъ и неудобенъ за нѣкои, обаче дълженъ съмъ да изтъкна, че именно той ни даде възможността да противостоимъ цѣли четири години на враговетѣ; благодарение на неговото възпитание, можахме да се отърсимъ и отъ бошуващия болшевикътъ; та и днесъ дори Пруска Германия съществува благодарение на стария милитаризъмъ. Ето защо подъ милитаризъмъ — тукъ е мѣсто да отбележа, че тази шаблонна дума не е взета отъ моята съкровищница на езика — азъ разбирамъ нѣщо по-друго отъ това, каквото мислятъ обкржжающитѣ ме. Подъ милитаризъмъ тѣ схващатъ господството на една военна каста, каквато никога не е съществувала у насъ, на една насъсиваща, желающа реванша, нарушаваща мира военна камарила, която се споменва въ вестникарскитѣ статии като шаблоненъ изразъ. Между тѣзи разбирания има и много други, чието субективно оправдание не ми се исна да оспорвамъ, обаче азъ вѣрвамъ какво милитаризъмътъ се е превърналъ на шаблонна дума, наистина, само дотолкова, доколкото се отнася до германския милитаризъмъ. Франция гордо възпитавя своя народъ къмъ *patriotisme*. Не е ли това милитаризъмъ? А Америка, която развѣва съмонадеяно знамето на мира, нарежда не другаде, а въ своитѣ университети генералшабни офицери да четатъ лекции върху войната и военното изкуство, събира интелегентната своя младежъ въ офицерскитѣ спортни дружества и прави пробни мобилизации из своята индустрия. Бихъ желалъ да

назова това патриотизъмътъ, но у насъ биха го нарекли милитаризъмътъ, както често чуваме да се казва: „не ми говори за Германия, не мога да понасямъ, има си причина“.

На 29 май 1919 година германската държава обяви на мирната конференция въ Версайлъ какво та, за доказателство на това че „се отрича за винаги отъ каквито и да било империалистични и милитаристични стремежи“, се съгласява на искането да унищожи своята военна мощъ.

Шаблоннитѣ изрази сж гибелни.

Войната е продължение на политиката съ други срѣдства. Това цитатъ отъ Клаузевицъ, томъ осми на неговитѣ поучения „За войната“, е станалъ шаблонна фраза. Тя е опасна поради безсмисленото ѣ употребление и поради възможността да доведе лесно до най-погрѣшни заключения. Клаузевицъ, за когото подхожда да се каже, че трябва „по-малко да се възвеличава, а повече проучава“, е написалъ дълги страници, за да обясни какво разбира подъ тѣзи думи. Самата тази фраза има малко по друго съдържание, отколкото това, което обикновено се цитира. Клаузевицъ казва: „Войната не е нищо друго, освенъ едно продължение на политическитѣ сношения като се намѣсятъ други срѣдства“. И отъ неговитѣ обяснения се вижда ясно, какво той не търси съ това да установи една догма, а дава извода си отъ своитѣ исторически изследвания и лични наблюдения. Той идва до заключението, че колкото по-силна и по-съзнаваща целта си е политиката на една държава, толкова по-твърдо ще бжде воденето на подготвената отъ нея война. А това заключение е обяснимо за тогава, който преживя победата на наполеоновското военно изкуство надъ това на противниците му. Напълно неограничено тази фраза не може, да се приложи следъ опнитѣ отъ наши дни, макаръ и естествено да се признава, какво политическитѣ предпоставки и приготовления сж отъ значение за воденето на войната. Изводитѣ на Клаузевицъ сж подходящи за всички времена и случаи касателно продължаването на политическата и дипломатическата дейность презъ време на самата война. Отношенията между държавника и полководещъ азъ разглеждамъ по-нататъкъ въ етюда си подъ същото заглавие и мога тукъ да се обоснова на него. Криво разбранъ е цитатътъ, ако се вземе за шаблонна фраза, защото именно

застъпваната от Клаузевиц теория за истинската същност на войната се затъмнява от нейната цел да се унищожи врага. Върно схваната, тази фраза трябва да се разбира, че войната не е нѣщо самостоятелно, но тя се нагажда въ органически живот на народитѣ по свои собствени закони. Както войната се влияе от политиката, така и политиката се влияе от войната. Съ свършването на войната свѣтътъ не се връща въ старото си състояние, а се вижда изправенъ предъ нови въпроси.

Името „Клаузевиц“ ще стане също шаблонна дума, ако възприемемъ слѣпешката мислитѣ на великия воененъ философъ, вмѣсто да си зададемъ труда да го разберемъ.

„Салпае“. *) Никоя шаблонна дума не е била за насъ военитѣ по-губелна отъ тази. Тя е типиченъ примѣръ какъ може една истина да се превърне въ пародия, ако стане шаблоненъ изразъ. Самото обстоятелство, че Шлифенъ е трѣбвало да се рови далечъ назадъ въ военната история, за да намѣри нужното му за примѣръ, образцово сражение, идва да подскаже на разсѣдъка, какво съ това наименование той е търсѣлъ да даде по възможностъ една по-очевидна форма на посочвания отъ него принципъ и едно фрапираще заглавие на своя етюдъ. Но какво стана съ неговото учение? Дадемъ ли на понятието „Канна“ истинското значение, ще дойдемъ до изискването отъ командующия да унищожи врага. Това се постига най-сигурно чрезъ мощното обхващане на двата му фланга — на примѣръ „Канна“. За подобно най-идеално разрешение се изискватъ собствено численно превъзходство на решителнитѣ пунктове и единъ противникъ, който да се остави да бѣде обхванатъ отъ двата си фланга. Ако условията за тази операция не сж на лице — а това се явява като логическо отклонение отъ идеала — трѣбва да подържаме, че обхватътъ и отъ единия само флангъ е най-сигурниятъ пътъ къмъ съкрушителенъ успѣхъ. И не е нужно да отиваме назадъ въ историята чакъ до Канна, за да докажемъ рационалността на обхвата. Обаче, укаже ли се невъзможно извършването на обхватъ — а такива случаи

*) Салпае, находяще се въ юго-източна Италия където въ 216 год. преди Христа Пнибалъ унищожи римскитѣ войски, като ги обкржи чрезъ обхватъ отъ двата фланга.

ние преживѣхме — командующиятъ не бива да заяви, че е на края на своето умѣние, а ще трѣбва да действа въ духа на Шлифена, като си постави целта и насочи масата на войскитѣ си къмъ най-важния пунктъ, па ако ще би да ги хвърли и въ фронтална атака. Наистина, такова действие Шлифенъ саркастично наричаше „обикновена“ победа, но нека бждемъ откровени! Имало ли е случай при голѣми или малки задачи на маневри или по картата, когато да не се е търсѣло да се направи обхватъ, та дори и отъ двата фланга? Ще похвалимъ ли ржководителя на маневритѣ или играта, че е втѣлпилъ на обучаващитѣ се, своитѣ знания за ефикасността на обхвата? И при тѣзи упражнения опитътъ да се извърши пробивъ ималъ ли е изгледъ въ всички случаи за успѣхъ? Фактътъ, какво при заетията върху картата или на полето въ следвоенното време трѣбваше да се спира стремежа къмъ обхватъ на всѣка цена и къмъ безконечно удължаване на фронта — като че ли никога не е имало война — ми бѣше винаги доказателство за силата на шаблоннитѣ изрази и на военитѣ догми. Лошитѣ последици отъ войната не можеха да бждатъ избѣгнати. Самъ Шлифенъ, въ своя планъ за война срещу Франция, се отказваше съвсемъ отъ желанието да постигне обхватъ на двата фланга, за да може да се засили важното дѣсно крило. Принциплътъ да търсимъ победата чрезъ обхватъ премина отъ тактиката въ стратегията; обаче, решителното условие за успѣхъ — да се насочатъ всички разполагаеми сили за постигането на една целъ — въ случая за обхватъ съ дѣсното крило, не биде спазено. И всрѣлъ хода на операциитѣ, които, макаръ и не така енергични, все пакъ целѣха първоначалния планъ за този обхватъ, изникна неочаквано споменътъ за Канна, т. е. мисълта да бѣде корегиранъ гениалния планъ на Шлифенъ посредствомъ атака и отъ лѣвото крило. Това не доведе до успѣхъ. Постоянниятъ стремежъ на дѣсното крило за тактически обхватъ докара до изпусчане изъ видъ на голѣмата стратегическа целъ на оперативното обхождане. Когато ние на изтокъ стигнахме до голѣмото пробивно сражение, командването употреби извънредни усилия да приучи своитѣ войски и по-малки началници, които почти не познаваха условията на тази операция, да се въздържатъ отъ преждевременно „захождане“ и отъ така охотно възприеманото

„разгъване на съседните фронтове“, защото успяхът се криеше само в настъпването напред. „Казна“ остава като понятие за желанието да се унищожи врага. Който не може да схване смисъла на този давиоисторически воененъ примѣръ, за него самото име става пуста и опасна шаблонна дума.

„Нападателна война“. Това понятие, което игра голѣма роля при политическите преговори въ последно време, трѣбва непременно да бѣде познано отъ гледището на военния. Дали една война е нападателна — това е единъ политически, а дори и въпросъ на международното право. И твърде съмнително е дали всѣкога е възможно да се отговори правилно на него и дали може да се дефинира ясно това понятие. Въпросътъ за виновността за избухването на войната, т. е. въпросътъ кой е започналъ прѣвъ, кой е нападателятъ, ще се повдига следъ всѣка война и ще се решава винаги споредъ становището на заинтересувания и — споредъ това на коя страна е победата. Тъкма този, който съзнава че войната е само продължаване на политиката съ други сѣдства, ще трѣбва да признае, че агресивната политика води къмъ нападателна война. Но къмъ такава може да води и отбранителната политика, защото нейнъ дългъ е да предвижда опасното бѣдеще. За такова предохранителна война споменава и Бисмаркъ, който намира, че отговорността за нея носи издигналиятъ се надъ теоритѣ и надъ международноправитѣ разбираня държавникъ, преследващъ единствено благото на своя народъ. Него нѣма да уплаши шаблонниятъ изразъ. Ако днесъ се стремитъ да изключатъ нападателната война отъ сферата на международнитѣ отношения, това не е искрено, защото съ това би се отрекалъ тезиса за продължаването на политиката съ военни сѣдства; в политиката не би си позволила лукса да бѣде неактивна, съ друи думи да се откаже отъ целитѣ, които би могла да постигне само чрезъ сила. Ала въ смѣтностъ, като запазва своята активностъ, всѣка държава би могла да представи застрашени своитѣ планове, своето достоинство, дори съществуването на държавата. И като се постави въ положение на нападната, да поведе една „отбранителна война.“ *Salvavi animam*

meam*). И думата взема за кратко време шефътъ на пропагандата, който зареди сътовната съвестъ надава вико: „Дръжте крадеца!“

Военното понятие за нападателна война се различава основно отъ политическата нападателна война. Който сподѣля моето убѣждение, че политически ние започнахме въ 1914. година една отбранителна война, ще се съгласи, какво единствено възможното военно решение бѣ настѣпването, защото само това бѣ сѣдството за скорошенъ и успѣшенъ изходъ. Нападението стана сѣдство за отбрана. Необходимо е да се установи, че това е било така, защото иначе днесъ ще се отправятъ упрѣки на военното командуване, какво съ своя начинъ на действие то е желало, подготвило и докарало политическата нападателна война. Който настоява, че ние за да докажемъ миролюбивата своя политика, трѣбваше да дочакаме нападението на врага, той признава какво би му било по-драго да види не Франция, а собственото си отечество като врена на бойни действия.

„Унищожаваша или омаломощаваша стратегия?“

Младата германска военна литература повдигна този въпросъ и се мъчи да прецени изхода отъ Сътовната война споредъ тази шаблонна фраза, измѣкната отъ учебницитѣ. По този начинъ командуването Хинденбургъ—Лудендорфъ се възвеличава като носителъ на единствено спасителната Кляузеницъ—Шлифенова теория за унищожение на врага, а периодътъ на Фалкенхайнъ се осмѣжда поради вялото стремление да бѣде омаломощенъ врага. Ако тази младенецъ въ своята бѣдеща военна кариера ще има винаги предъ очи целта да унищожи врага, това е отрадно, но смисъла на голѣмата война тя не е разбрала.

Презъ тази война, следъ едно взето отъ насъ трудно решение, дойде късно презъ нощта при мене моятъ първи сътрудникъ, обзетъ отъ съмнение—дали решението ни е било правилно. Въз му отговорихъ: „Считайте го добро. Дали сме действували правилно, това ще знаятъ най-добре следъ петдесетъ години възпитаницитѣ на военнитѣ училища.“

*) Спасихъ душата си.

Аз си представявам така смисъла на тази война: ние започнахме войната с ясната цел да унищожимъ бойнитѣ сили на тримата наши западни противници. За постигането на тази целъ съществуваша голѣми изгледи и се очакваше, какво, следствие унищожаването на войскитѣ, врагътъ ще склони на миръ и войната ще се свърши. Дали фактически тази целъ бѣ постижима, е въпросъ, но друга целъ нѣмаше. Ние не я постигнахме. Тогава се опитахме, съ много по-малкъ изгледъ за успѣхъ, да слоимъ Русия. Победата бѣ наша; но за крайния успѣхъ силитѣ ни не достигнаха. Отъ този моментъ напосле ни липсваха въобще и въ все по-голѣмъ размѣръ сръдства да приложимъ стратегическия принципъ за унищожаване на врага и да решимъ войната. Нашето положение приличаше на обсадена крепостъ; за да се забавя капитулирането, трѣбваше да се предприематъ излази. Единствената ни надежда бѣше, че нашитѣ противници, подъ впечатлението на отчаяната съпротива щѣха да отстъпятъ, както казва въ своята балада Бюргеръ*) „отъ дълго чакане уморени, смегчи се твърдата имъ воля и сключиха накрай мира"... Всѣки единъ отъ тѣзи излази бѣ предприеманъ съ желанието да се постигне решителната побѣда, обаче, същественото на излазитѣ е, че целта имъ е ограничена. Командующиятъ излиза разполагаше съ частитѣ само „за известно кратко време". Азъ намирамъ, че е дръзко да се преценяватъ отговорнитѣ командующи въ войната съ аршина на една шаблонна фраза.

„Целитѣ на войната". Опасността отъ този много употребяванъ шаблоненъ изразъ, съ който често се е злоупотребявало, се крие въ смѣсането му съ „резултатитѣ отъ войната". Между нашитѣ противници съществуваша съглашения, които опредѣляха въ едри черти претенцитѣ на всѣка една отъ съглашенскитѣ държави за въ случай на благоприятенъ изходъ отъ войната. У насъ, доколкото ми е известно, имаше само една фор-

*) Бюргеръ, германски поетъ, известенъ съ своитѣ балади и поезия въ народенъ духъ. Роденъ на 31. декемврий 1747 г., прекратилъ живота си въ тѣга и бедность и починалъ на 8. юний 1794 г.

мална спогодба, че всѣки съюзникъ е длъженъ да се застъпи за държавната цѣлостъ на другия, както за собствената своя. Това не сж никакви цели на войната. Целта на войната за Франция не бѣ Елзасъ и Лотарингия; тѣхното завладѣване отново бѣ естествена последица отъ успѣшния резултатъ на войната. Целта на войната за Франция бѣ сразяването и по възможность продължителното отслабване на опасния съседъ. Целта на войната за Русия не бѣ Цариградъ, а безпрепятственото владичество въ източна и югоизточна Европа, която тя виждаше да се застрашава отъ Австрия и Германия. Нашата целъ на войната бѣ запазването на държавата, на нейнитѣ граници, на нейната мощъ. Свършеше ли се войната съ status quo ante, това би било една германска побѣда. Разбира се, че последициата, които единъ голѣмъ успѣхъ би преобретилъ, бѣха преценени, както бѣха обмислени и условията, които можеха да се наложатъ отъ победителя на победения. Но опасно и вредно бѣ да се посочватъ като цели на войната желаня, често пѣти егонистични. Това предизвикваше впечатлението, като че ли ние водѣхме войната за да завладѣемъ басейна на Вриеу *) или брѣга на Фландрия или че искаме да разпростремъ германското влияние чакъ до езерото Реирис **). Ако изходътъ на войната би ни позволилъ да диктуваме условията, тогава едно умно правителство би могло, по добрия примѣръ отъ Nikolsburg ***) , да изтргне нѣщо при сключването на мира, което би ни дало по-голѣма сигурность въ бъдещето и би ни обезщетило за понесенитѣ загуби. Но това би било вече последица отъ войната, а не цели на войната. И дветѣ тѣ сж задачи на политикатъ, не на военното командване. Единъ

*) Вриеу е градче въ Франция, близо до германската граница, на северо-западъ отъ Мецъ. Басейнитъ на протичащата презъ него рѣчка е съ нитоже значение.

**) Езерото Реирис се намира въ Естландия; водитъ му се втичатъ въ Финландския заливъ.

***) Nikolsburg, градъ въ Австрійска Силезия, където на 26. юлий 1866 г. се сключи прелиминарниятъ миръ между Австрия и Пруссия.

Стинесъ *) нѣмаше какво да търси въ главната квартира. Полководецътъ познава само една целъ на войната — унищожаването на вражата бойна сила.

Само твърде малко отъ шаблоннитѣ изрази можахъ и искахъ азъ да изблеча тукъ. Още много други се ширятъ по свѣта като призраци. Противъ тѣхъ има едно вълшебно средство — трезвата мисль.

Символи

---

*) Stines, голѣмъ германски индустриалець, който подиръ Сат-товната война игра голѣма роль въ Германия.

Деньтъ на Фридрихъ Велики

24. януарий 1928.

За чeстьта на войника

„Ти говоришъ за твоята честъ. Тя се състои въ това — да командувашъ добре армията си. . . * пише на 12 августъ 1757. година великиятъ Кралъ *) до своя братъ, престолонаследника. Това писмо е поучително въ много отношения. Никжде не е дадена по-ясна и по-ясна дефиниция за особената войнишка честъ. Тя е еднаква както за командующия така и за обикновения войникъ, когато, споредъ собственитѣ му думи, Кралътъ е ималъ честта да командува.

Честта на войника лежи въ изпълнението на дълга, въ всѣко време и мѣсто, безразлично дали тя е голѣма или малка, а дългътъ — лесенъ или труденъ, обикновенъ или извънреденъ. И въ мирно време се извършватъ много безшумни геройства, изискватъ се голѣмо търпение и издръжливостъ, които често пжти сж по-мжчни отъ бързия подвигъ на война. Войната, обаче, изисква отъ войника последното съзнателното пожертвуване на живота за изпълнение на своя войнишки дългъ. Военниятъ трѣбва да може да преодолѣе всичко и да остави на другитѣ да преценятъ дѣлата му. Може би тази преценка ще бжде направена отъ строгия, но справедливъ началникъ или командующъ, или пъкъ отъ историята; обаче по-строгъ, по-безжалостенъ и отъ двамата тази сждница е гласътъ на собствената съвестъ: защото човѣкъ е самъ последниятъ и най-върховниятъ сждия на собствената си честъ.

Това, „за каквото ние се считаме въ сърдцето си“, е все още най-висшето съкровище на войника, което го кара да понесе „мжкитѣ и страданията“.

Колкото повече военниятъ се издига по военната йерархическа стълба, толкова по-труденъ става дългътъ; не самъ по себе си, защото дългътъ мѣни само формата си; а

*) Фридрихъ Велики, роденъ на 24. януарий 1712. год., станалъ кралъ на 31. май 1740. г., починалъ на 17. августъ 1786. г., е билъ великия владетель, полководецъ и държавникъ за времето си.

никой не може да стори повече от дълга си. Трудността произхожда от това, че към собствения дълг и личната чест се прибавя и отговорността за подчинените. Отговорността нараства до неограниченост; първоначално се касе за живота и за честта на стотици, на хиляди, а после се касе за цялата държава.

Затова Кралът ставаше все по-твърд и по-твърд, колкото по-високо стоеше виновният, който, според неговата преценка, не бѣ изпълнил своя дълг. Този е важният тежък дълг на полководца — да бѣде твърд, когато се касе за честта. Въ тази твърдост спрямо другите лѣжи най-голямата твърдост към самия себе си. За истинския полководец е по-трудно да иска жертви, отколкото самъ да се пожертвува. Кралът понесе тази жертва на собствената си твърдост, защото така повеляваше дългътъ му, а този дългъ се казваше Прусия.

Денътъ на Шлифенъ

28. февруарий 1928.

Великите личности съ течение на времето се превръщат въ понятия. И зорно наблюдаващото око започва да вижда две отдѣлни нѣща: личността и понятието. Консулъ Кай Юлий Цезарь отъ историята е едно, понятието „цезарь“ е друго. Кралъ Фридрихъ II, Пруски е другъ въ сравнение съ „стария Фрицъ“, както го наричаше народътъ, и „Фредерикусъ“, както го наричаме нъ наши дни*). Въ това формиране на понятия се крие една опасностъ, която често пъти вреди на личността, тъй като единъ плодотворенъ животъ се замѣства отъ едно мъртво понятие. Последното има нѣщо едностранчиво, което лесно може да доведе до фалшиво заключение върху личността. Отъ друга страна, съ превръщането на личността въ понятие се отдава почитъ само на великитѣ, а ние дължимъ уважение и на личността и на понятието.

Стремимъ ли се да обогатимъ познанията и волята си съ великитѣ примѣри отъ историята, необходимо е да умѣемъ да опознаемъ човѣка по думитѣ и дѣлата му и да схванемъ понятието, свързано съ неговото име. Най-често това изучаване довежда до тамъ, че човѣкътъ става за насъ по-великъ и понятието, свързано съ неговото име, се измѣня. И ние ще извлѣчемъ полза за себе си когато стигнемъ до положение да можемъ сами да дадемъ лична преценка за великия човѣкъ.

Графъ Шлифенъ ни предизвиква, въпрѣки своята крайно студена, но прояснена до висша степенъ натура, да потърсимъ личната преценка, тъй като подъ спойната му външностъ се крие герешата жеръ на волеви полководецъ. Графъ Шлифенъ не е понятие за насъ, но животъ, който продължава да трепти въ главата и сърдцето на германския генераленъ щабъ, на германския войникъ, на германския народъ. Ние не желаемъ да допуснемъ да се вкамени той за насъ въ понятие, въ едностранчивъ проповедникъ на догми, а искаме въ него и отъ него да търсимъ подновени и разяснени старитѣ вѣчни закони на войната.

*) Фридрихъ Велики въ най-популярнитѣ си имена.

Нека днес ги разюмираме въ тѣзи три фрази :

— Унищожението на врага е целта на войната, но къмъ тази целъ птиците сж много.

Всѣка операция трѣбва да бжде проникната отъ една проста, ясна мисълъ, на която всѣки и всичко трѣбва да се подчини.

На решителния пунктъ трѣбва да се насочи решающата сила; успѣхътъ се изкудува само съ жертви. —

Нека вземемъ присърдце тѣзи поучения на човѣка Шлифенъ: тогава понятието Шлифенъ ще бжде понятие за победата.

Хинденбургъ

При срещата с една личност от саѣтовно-историческо значение, наблюдателят се натъква на въпроса: въ каква форма може най-вѣрно да се запази образа на тази фигура за бъдещитѣ поколения и за съвременницитѣ, които не могат да я видятъ съ собственитѣ си очи.

Описването и преценяването на генералъ-фелдмаршалъ фонъ Хинденбургъ чрезъ перото на историка ще трѣбва да се предостави за бъдещитѣ години. Въпреки благосклонността на едни и умразата на други, неговиятъ портретъ и днесъ вече се очертава ясно, но все пакъ вълнитѣ на промѣнливитѣ течения на времето, както и непостояннитѣ настроения въ политическитѣ борби биха могли лесно да помрачатъ погледа на настоящето.

Да се обрисова и уѣковечи изчерпателно съ четка или длето този, когото днесъ чувствуваме, като деецъ и човѣкъ, наглежда трудно. Фигурата ще бѣде предадена, но ще ѣ липсва художественото възпроизвеждане на съдържанието.

Ако се огледаме отъ какъвъ материалъ бихме искали да се уѣковечатъ чертитѣ и характера на Хинденбургъ, ще се убедимъ, че това не може да бѣде мраморъ, съ който ни сѣ предадени великитѣ мъже из Гърция и цезаритѣ на Римъ. Подъ финната шлифовка на камѣка бошуватъ мисли, кипятъ страсти. Не трѣбва и да помисляме за италианския бронзъ, статуитѣ отъ който не могатъ да ни разкриятъ загадката за вътрешния миръ на една сложна натура. Затова нека потърсимъ по-наблизо, въ собствената си земя материята за моделиране образа на този германецъ. Въ старитѣ наши църкви, както и между съкровищата на музеитѣ ни ще намѣримъ чуднитѣ дървени скульптури на епохата отъ срѣднитѣ вѣкове. Дълбоко изрѣзани, а все пакъ съ меки форми, съ ясно очертана всѣка една частъ на тѣлото, съ загладени плоскости, така че душата прозира отъ вътрешността; не внаменѣла, а спокойна. Тѣзи дървени скульптури изобразяватъ най-вече крале и светци, чиято прилика никое

човешко око не е провѣрило, но за които се знае, че са били живи хора, превърнати въ съзнанието ни на символи.

Далечъ сме отъ мисълта да вкаменимъ днесъ или да възвеличимъ до светецъ мощния и живия още Хинденбургъ, който, въпрѣки своитѣ осемдесетъ години, стои между насъ несломенъ отъ живота.

Ако, обаче, наблюдаваме днесъ личността на Хинденбургъ, вмѣсто да търсимъ характернитѣ му особености и възвеличаваме дѣлата му, ще бжде по-важно и повече подходящо да преценимъ значението на този човѣкъ въ живота на нашия народъ. Тогова ние ще го наречемъ символъ на нашето време, символътъ на предаността къмъ службата, къмъ дълга, къмъ държавата. Той присади коренитѣ на своята сила отъ старата Прусия въ новата днешна държава. Той не промѣни своята натура и нѣма нужда да я промѣня, тъй като смѣняваха се само задачитѣ, но не и базата, върху която той ги разрешаваше. Спрѣмо повелението на дълго същественото става само една външна форма.

Когато и на стари години човѣкъ е енергиченъ като младежъ, преживѣнитѣ осемдесетъ години сж отъ голѣмо значение. Навистина, тѣ може би отнематъ нѣщо човѣку, но въ замѣна на това му даватъ нѣщо друго: тѣ го възвисяватъ надъ общото равнище, издигатъ го върху единъ пиедесталъ, не за да бжде боготворенъ, но за да има отъ тамъ широкъ обзоръ. Отъ този пиедесталъ, издигнатъ върху старостта и опитността, свѣта се вижда по-другояче, отколкото отъ платформата на ежедневната борба. Различията между нѣщата и хората ставатъ по-малки или изчезватъ съвсемъ. Който е малъ често случай да наблюдава какъ великото става нищожино, който е видялъ толкова много да падатъ и отново пакъ да се възвематъ, който е прекаралъ и победи и поражения, той преценява ежедневнитѣ събития съ спокоенъ духъ. Който е видялъ толкова много хора, той не прави строго различие помежду имъ. Така че старостта на Хинденбургъ му придава крайната зрѣлост на характера, спокойствие и сигурностъ. И той ще остане за насъ символъ на неизмѣнното въ мѣняващото се време.

Старото шведско знаме

Приветствие къмъ шведскитѣ офицери, които участвуваха въ Свѣтовната война съ германската войска и бѣха дошли да предадатъ на берлинския воененъ музей едно шведско знаме за въ споменъ на това тѣхно участие.

Мили мои шведски другари!

Нѣмцитѣ свидетели на гордата и слазна история на германската войска сж около насъ. Въ тѣзи зали азъ приветствувамъ днесъ старото знаме на Швеция и го поздравлявамъ за донасянето му тукъ. То е сега на мѣстото, на което трѣбва да бжде; то е между братя. Уважаемиятъ вашъ ораторъ каза, че вие сте били чули зова: „Брати въ бѣда!“

Народъ въ бѣда! Такъвъ викъ се носѣше тогава въ свѣта, когато Германия започна борбата противъ множество врагове заради съществуването си. Ехото остана глухо и само отъ Швеция отекна гласътъ на приятелството, на дружарството, гласътъ на сърдцето. Но до насъ стигна нѣщо повече отъ този гласъ и на това вие, господв, сте днесъ живи свидетели. Вие сами дойдохте, за да продължите и подновите старото братство по оружие и кръвъ. Вие воювахте редомъ съ насъ въ братска вѣрность до славния край.

Отъ името на старата армия, въ чиито редове вие се сринавахте, както и отъ името на новата германска войска азъ ви благодаря. Благодаря вамъ и на всички тѣзи, които дойдоха и искаха да дойдатъ, на всички, които въ сърдцата си бѣха при насъ, на всинца вамъ, които давате днесъ изразъ на чувствата си съ подаряването на това знаме.

Нѣки германецъ, когато се спре предъ това знаме, трѣбва да каже: „Приветствувамъ те, благодаря ти. Вѣрность за вѣрность!“

Въспоменателнитѣ плочи

Речь, произнесена въ министерството на държавната отбрана на 5. октомврий 1923. година въ паметъ на падналитѣ.

Въ тѣженъ часъ се събираме ние, за да почтеемъ нашитѣ покойници. Тази почить трѣбва да се изрази колкото се може по-скромно, по-вътрешно. Ние не сме се събрали на празниество. Не искаме да величаемъ съ шумна музика, съ развѣти знамена, съ громки речи, нашето поражение. Мъртваитѣ нѣматъ повече нужда отъ чествуване. Тѣхната честь лежи въ изпълнението на дълга имъ. За насъ, останали живи, се явява мъчителниятъ въпросъ: напраздно ли умрѣха тѣ? Загива ли въ този часъ това, което тѣ, умирайки, настрадаха съ тѣлата си — държавата? Ако това е така, тогава е наистина жестока подигравка да се поставятъ възпоменателни плочи съ имената на хора отъ всички германски племена, които пожертаваха своя животъ за общата борба и които смъртта обедини навѣки. Та нима силата, честъта и единството на Германия сѣ съществуваха само въ миналото? И ще оставимъ ли ние, преживѣлитѣ, да се разпадне държавата поради липсата на сила, честъ и единение? Отъ тѣзи плочи мъртваитѣ говорятъ и изискватъ отъ насъ шото гукъ, въ това здание, чийто входъ тѣ осветяватъ, да бжде и за напредъ и вѣстото, иждето ще се работи съ пламенно сърдие и съ спокоенъ умъ за държавата, за която при нужда и ще се умре!

Проблеми

Държавникъ и полководецъ

Кромвелъ, Фридрихъ Велики, Наполеонъ — ето случаи, където съдбата е обединявала въ една личност и държавника и полководеца. Щомъ това е възможно, излишно би било да проследяваме отношенията имъ единъ къмъ други. Но тъй като това щастливо единство е било и ще бъде рядко, а отношенията на държавника къмъ полководеца и обратно сж имали въ миналото и ще иматъ въ бъдещето решаващо значение въ съдбоносния часъ за единъ народъ, заслужава си труда да бъдатъ уяснени тѣхнитѣ две отдѣлни, но често пъти преплитващи се дейности.

Да обяснимъ най-първо понятията. Подъ думата „държавникъ“ ще разбираме политическото ръководство на една държава, безразлично дали то се представлява отъ единъ абсолютенъ или конституционно ограниченъ монархъ, отъ единъ диктаторъ, отъ единъ президентъ или отъ едно по-вече или по-малко анонимно правителство, отъ единъ кабинетъ. Същественото е само, че на това централно мѣсто се събирагъ и отъ него изхождатъ всички нишки на държавния животъ, че то разпорежда съ всички „ведомства“ за постигане на целитѣ си, на „своята политика“, а именно: съ финанситѣ на държавата, съ външнитѣ ѝ отношения и по държавната отбрана. Когато говоря за „полководеца“, подъ тази дума азъ разбирамъ компетентния организаторъ, обучающъ и командующъ войската въ мирно и въ военно време.

Да разгледаме най-напредъ мирноземежитѣ отношения. Държавникътъ трѣбва да си зададе въпроса — какво иска и какво може. Отговорътъ на първата половина отъ този въпросъ е отъ чисто политическо естество и зависи лично отъ държавника. За разрешаването на втората половина отъ въпроса държавникътъ ще трѣбва редомъ съ политическитѣ съображения да вземе въ съчитаната си и военнитѣ. Създаването и подържането на държавната отбрана не е въпросъ, който зависи единствено отъ военни съображения и решения. Никой не е принасалъ повече за разво-

на пруската войска от „държавника“ Бисмарк, защото тя му бѣ необходима за неговитѣ политически цели. Взаимодѣйствието между Бисмаркъ и Роонъ *) наистина може да се нарече образцово. Военно-организационнитѣ въпроси сж изобщо отъ политическо естество, каквото и да е решението относно възприемане на общата задължителна военна повинност или системата на наемна войска. При първата продължителността на службата подъ знамената е главно единъ компромисъ между политически и военни желанія. Решающъ гласъ има финансовиятъ въпросъ, а редомъ съ него и външната политика, която въ собственото въоръжаване намира подкрепата или увреждането на преследванитѣ отъ нея интереси. Надпреварване въ въоръжаването или ограничаване на въоръжаването сж два политически въпроса, въпрѣки тѣхния воененъ характеръ. Не трѣбва да се осжда военния, ако той предявява голѣми исканія за застѣлванитѣ отъ него интереси. Да цържи тѣзи интереси въ рамкитѣ на общата политика е работа на държавника. Ако морското въоръжаване на Германия преди войната бѣ една отъ причинитѣ за поведението на Англия, отговорността за това не пада върху министерството на морската, а върху отговорното за общата политике мѣсто. Не може да се иска отъ военния да бжде възторженъ привърженикъ на разоржаването, обаче, той ще санине и ще се спрѣли съ него, щомъ политиката го налага, щомъ държавникътъ настоява за това. Противоречията между министерството на външнитѣ работи и това на държавната отбрана сж много, и така е не само въ Германия. Да се углаждатъ тѣзи противоречия е работа на държавника. Но по естеството на задачитѣ си и дветѣ ведомства сж принудени да работятъ взаимно, нераздѣлно, продължително и съ пълно довѣрие едно къмъ друго. Докогато вѣчниятъ миръ не е гарантиранъ, външната политика ще трѣбва да включва въ разчетитѣ си военнитѣ сили, свои и чужди. Ролята на една държава въ свѣта зависи все още, и то не на последно мѣсто, отъ нейната военна мощъ. Макаръ политиката на една държава да преследва и най-миролюбива цели, все пакъ би трѣбвало да се приеме, че е отъ значе-

*) Фелдмаршалъ Роонъ, пруски министъръ на войната и морската въ епохата на Бисмарка.

ние когато ръководителятъ на тази политика може да разчита на една силна войска, като на последно сръдство за прокарване на своитѣ плановете. Отъ силата на войската ще зависи до колко далечъ може да отиде той въ своитѣ исканія и какво да търси отъ другитѣ. Държавникътъ задава на полководеца въпроса: „Що можешъ ти; какво могатъ другитѣ?“ А полководецътъ отврѣща съ въпроса: „Що искашъ ти; какво искатъ другитѣ?“ Отъ размѣната на мисли се добива: за държавника — преценка до колко въ своята игра може да използва военния заръ; за полководеца — указание въ каква посока трѣбва да работи за усъвършенствуване на своето въоръжаване. Главната задача на полководеца е защитата на страната отъ неприятелско нападение. Въ изпълнение на тази задача, той е принуденъ да работи заедно и съ другитѣ ведомства: финансии, съобщения, индустрия, търговия, земледѣлие, а не на последно мѣсто и външната политика взема участие при тази задача. Да обезпечи това взаимодействие е работа на държавника, който ръководи цѣлия животъ на страната.

Въпросътъ за сигурността на държава е преди всичко политически. Първа задача на външната политика е да не допуша застрашаването да стане действителностъ, да го предотврати чрезъ договори за арбитражъ и да си осигурява съюзници за въ случай на нападение. Ако действително се стигне до война, дипломатията трѣбва да е сторила своето, за да могатъ военнитѣ дѣйствия да се водятъ при възможно нагодни условия. Полководецътъ трѣбва да знае коя граница да счита истинска за най-застрашена, къде може да разчита на неприязнени, къде на дружелюбни съседи и чия поддръжка изглежда сигурна въ случай на война. Той бива уведомяванъ, когато се появяватъ застрашителни облаци на политическия хоризонтъ, и той трѣбва да може да тегли заключенията си дали е нужно да ускори и да засили мѣрцитѣ за отбраната, или не. Изработването на плановетѣ за евентуална война е работа на полководеца; но при тази своя работа той има нужда отъ директивитѣ на държавника. За вземанитѣ отъ него мѣрки е отъ значение да знае дали политически е допустимо или желано да се изпревари застрашаващото неприятелско нападение посрѣдствомъ настѣпление отъ наша страна, или пъкъ дали общото положение не налага едно

напълно отбранително държане. Полководецът ще изложи изгодите и неизгодите от двата начина на действие, а държавникът ще реши дали политическият и военният интереси се съвпадат, и във случай на несходство налага кои да се предпочетат. Дори и една политика, сама по себе си миролюбива, преследваща само защитата на собствената страна, може да възприеме да води нападателно наложената ѝ война, щомъ чрезъ нападението има изгледи да се постигне по-сигурно и по-бързо целта на политиката. Дали по-изгодното въ военни отношения нападение носи важни политически неудобства, дали е подходящо и възможно, вмѣсто да се чака врагътъ да обяви войната, ние да го изпрезаримъ—това сж въпроси, които решава не полководецътъ, а отговорниятъ държавникъ.

Планътъ на графъ Шлифенъ за война на два фронта предвиждаше преминаване презъ Белгия. Този планъ бѣ известенъ на отговорното политическо ръководство. Щомъ държавникътъ го възприеа и допуснаха необходимитъ за изпълнението му обширни мирновременни приготовления, тѣ поеха съ това отговорността за политическите послѣствия. Не може да има съмнение, че Шлифеновиятъ планъ, изпълненъ споредъ разбирането на съставителя му, даваше най-голяма възможностъ да се свърши войната успѣшно и, преди всичко, бързо. Именно тази възможностъ за скорошното свършване на войната трѣбваше да направи щото плана на Шлифенъ да бжде възриетъ съ готовностъ отъ всички. Задача и дългъ на полководеца бѣ да изтъкне ясно и убедително предъ отговорния държавникъ голѣмитъ изгоди въ военни отношения на своя планъ. Да обсъжда политическите послѣствия и опасности не бѣ неговата работа. Да допуснемъ, че политическото ръководство би казало своето „Veto“ върху плана на Шлифена, въпреки пълното признаване на неговитъ военни, а съ тѣхъ, въ края накрайщата, сжщо и политически преимущества. Въ такъвъ случай полководецътъ би трѣбвало да изтъкне, че се намалаятъ изгодитъ за бързо и успѣшно разрешаване на задачата му, но все пакъ да представи единъ другъ планъ. Шлифенъ, който ни учеше: „Не само една метода, едно сръдство, единъ изходъ, а много!“, би се справилъ лесно съ промѣненото

ни бжде препоръчано отъ английска страна — да се нахвърлимъ първоначално съ всички сили срещу Русия, а на западната ни граница да се отбраняваме, е въпросъ. Но знаеше се, че Русия е силна въ отбранителна война и че територията ѝ даваше просторъ за отстъпване, ето защо следъ опититъ отъ 1812 г. страхътъ бѣ голѣмъ. Политическото ръководство по никой начинъ не можеше да разчита на бързо свършване на войната, а сигурно бѣ, че такова решение ще остави собствената западна гранична областъ да бжде театъръ на военни действия. Наистина, Фридрихъ Велики учи, че за да се добиятъ решителни военни преизгоди може за известно време „да отидатъ по дяволитъ“ дори и части отъ собствената територия; обаче, вземането на решение да се изпразднатъ собствена областъ е винаги еднакво трудно както за политическото така и за военното ръководство. Но каквото и решение да би се взело, все пакъ би се намѣрилъ единъ изходъ, макаръ дори ако вратата презъ Белгия останеше затворена. Тука се касва само да се уяснятъ отговорноститъ за донарадни тежки послѣствия воененъ планъ отъ 1914 година и то не за да го критикуваме сега, а за да се посочатъ причинитъ за принципитъ, които трѣбва да лѣгнатъ въ основата на взаимодѣйствието между политическото и военното ръководство. Отговорността за самия планъ, за възлаганитъ нему надежди, за неговата изпълнимостъ и за изгледитъ му да се постигне военната целъ пада на полководца. За политическите послѣствия отъ изпълнението на плана, а ведно съ тѣхъ и за неговата приложимостъ въ рамкитъ на общата политика, е отговоренъ държавникътъ. Вярно, че планътъ не бжде изпълненъ споредъ духа на съставителя му, че не се постигна военния успѣхъ, носи само полководецътъ.

Така, при приготовленията за една евентуална война, се поранява необходимостта отъ взаимодействие между държавника и полководеца, а особено между политическия и военния ресори на държавата. Колкото по-тѣсна и по-пълна съ доверие е обмѣната на мисли, толкова по-добре е за цялото. Само че не трѣбва да считатъ за тайна наука нито дипломатията нито военното изкуство; тѣхнитъ рецепти не бжде да се публикуватъ за всички. Изглежда обаче преди

войната е липсвало у насъ това взаимодействие; вината за това пада и на двете страни.

Сега да преминемъ къмъ взаимодействието въ време на война. За полководеца, най-напредъ, е безразлично, дали държавникътъ води войната (за избухването на която той носи политическата отговорност дори и когато му е била наложена) само за защита на собственитѣ интереси или заради постигането на една опредѣлена целъ. За полководеца съществува само една задача — да унищожи по възможностъ бързо и напълно неприятелската военна сила и да принуди противника да се откаже отъ своитѣ политически планове и склони на миръ. При изпълнението на тази задача той е напълно самостоятеленъ. За тази задача може най-добре да се приложи принципа, който ние наричаме нѣкога съ термина „тактика по поръка“ и който бѣ приложенъ въ началото на Голѣмата война може би много широко, а презъ течение на войната изпадна, за жалостъ, въ забвение, но който принципъ, въпрѣки всичко, остава вѣренъ. Въ противовесъ на заповѣдта, която ограничава изпълнението съ внимателството си въ подробноститѣ, подъ термина „тактика по поръка“ се разбира — да се посочи целта за постигане, да се предвидятъ необходимитѣ сѣдства и се даде пълна свобода за изпълнение на задачата. Въ този принципъ е лѣгнала здравата мисълъ, че този, който носи отговорността за успѣха, трѣбва да разполага съ свободата да си избере самъ пътя къмъ него. Както е признакъ на ограниченъ духъ да отбѣгвашъ отговорността, така също е и високомѣрие да поемашъ една отговорностъ, за която не си дорасълъ.

Изваюва ли полководецътъ решаващата войната победа, той я дава на ръководителя на държавната политика, на държавника, като желанна база за нови решения. Така просто като тази фраза, наистина, рѣдко се развиватъ военнитѣ събития. Рѣдко се случватъ последици като тѣзи отъ Кьонигрецъ*) и Николсбургъ**), но тѣ сж образцови за промѣната на ролята между полководеца и държавника. Обикновено

*) При Кьонигрецъ на 3 юлий 1865 г. прускиятъ начесоха решителната победа надъ австро-саксонската армия.

**) Въ Николсбургъ на 26 юлий 1866 г. се сключи прелиминарнитѣ миръ между Австрия и Прусия.

презъ течение на военнитѣ операции изникватъ проблеми, при които политическитѣ интереси се преплитатъ тѣсно съ чисто военнитѣ. Рецепти за съгласуванетоъ имъ не могатъ да се дадатъ; само тактъ отъ всички страни и припознаване общността на целта могатъ да помогнатъ въ случая, или решава пакъ мощната дума на държавника. Целта на една война е нейниятъ край. Да се стрематъ съ всички политически и военни сѣдства къмъ него, е задача на всички заинтересирани фактори. Полководецътъ не знае друга целъ на войната, освенъ единствената — военното унищожаване на врага. При избухването на войната държавникътъ може да е ималъ свои опредѣлени цели; тѣ могатъ да се промѣняватъ, ограничаватъ, разширяватъ презъ време и следъ свършването на войната. Той ще се вслушва постоянно въ преценката на полководеца върху военното положение, върху изгледитѣ и възможноститѣ му, така както отъ друга страна дипломатическиятъ съветникъ на държавника ще му дава осѣтления за влиянието на хода на войната върху другитѣ държави, а вътрешнитѣ ведомства ще го държатъ въ течение за дееспособността на собствената страна. Въз основа на всички тѣзи сведения, държавникътъ всѣки денъ ще си задава въпросъ — дали приближава краятъ на войната, дали е постигналъ своята целъ или постигането ѝ е възможно въ близко време, дали тази целъ заслужава нови жертви, дали, най-после, врагътъ ще съгласи да сключи миръ. Ако следъ всички тѣзи съображения държавникътъ вземе решение за продължение на борбата, полководецътъ продължава изпълнението на задачата си и преследва старата целъ. Трудноститѣ ще станатъ по-големи, ако войната се разрастне, ако трѣбва да се води на нѣколко фронта, противъ различни врагове. Правото да реши срещу кой врагъ да се насочатъ главнитѣ сили за крайния успѣхъ се пада, естествено, най-напредъ на полководеца, обаче, и при вземането на това решение се предитатъ политически съображения за възможнитѣ и въбротни последици отъ победата надъ единия или другия неприятель. Натрупването на силитѣ на едно мѣсто обуславя отслабването на друго, а тукъ могатъ да бждатъ отъ значително политическитѣ опасения отъ възможността да бждатъ нападнати тѣсно на отслабеното мѣсто или отъ необходимостта да се напуснатъ области съ собствената тери-

тория. Но двойно по-големи сж трудноститѣ, ако войната се води съ съюзници. Както политиката на съюзяване преди войната, а именно сключването на политически и военни съюзи, е длѣло на държавника, така и взаимодействието съ съюзника презъ време на войната изисква постоянно сътрудничество на политиката.

Макаръ и да се търси да се установи единство въ военнитѣ операции чрезъ създаване на общо съюзническо главно командуване, което споредъ опититѣ на последната война е едно отъ условията за успѣха, все пакъ не може да се твърди, че съ това се добива едно пълнопрехвърляне на бойнитѣ сили на едната държава къмъ другата. Винаги остава мѣсто за отдѣлни интереси, а да се държи смѣтка за тѣхъ не е само длѣжностъ на полководца. Всѣка държава ще иска да види своитѣ граници по възможностъ сигурно защитени, така че само на взимната преценка на държавника и на полководца ще може да се удаде да установи какво може да се направи поради военни съображения и какво трѣбва да се направи заради политическитѣ. Военно може да бжде желано пожертвуването на единия съюзникъ, обаче, за политиката това може да не е допустимо. Едно несъгласие между политическитѣ и военнитѣ ведомства, дори и поставянето имъ редомъ въ тѣхната работа, има вредни послѣдствия именно при въ война съ съюзници.

Да допуснемъ, че войната се приближава сега къмъ края си. Инициативата за сключване на мира може да изхожда отъ полководца. Въ щастливъ случай той може да преценява извоюваната отъ него победа за толкова решающа, че да счита сломена военната сила на врага. Сжщо така, той може да се признае за окончателно победенъ, щомъ по-нататъшната му съпротива не дава изгледи за успѣхъ. Най-после, той може да предвиди отпадъка на силитѣ на противника, както и на собственитѣ и трѣбва да уведоми за това държавника по дълги саоеваремно. Сега държавникътъ има думата и той поема отговорността. Въ първия случай той ще се помлчи да прецени и установи дали собствениятъ успѣхъ е направилъ врага действително готовъ на миръ, значи дали е наклоненъ да приеме желания отъ държавника миръ. Дали стремениетѣ му сж политически постижими и дали тѣхниятъ размѣръ трѣбва да доведе до продължаване на вой-

ната — да вземе решение по това е негова работа. Полководецътъ, следъ своя успѣхъ, ще бжде въ положение да продължи войната; обаче, упректъ за продължаването ѝ не може да бжде отправенъ къмъ него. При признаване на собственото поражение държавникътъ се изправя предъ въпроса — дали трѣбва да се опита да сключи възможно най-скоро миръ, който, естествено, ще бжде при неблагоприятни за него условия или — въпрѣки заявлението на полководца, съзира въ продължаването на войната едно по-малко зло отъ неблагоприятия миръ. Може би той върва, обнадяванъ повече отколкото полководца, въ още единъ обратъ у силитѣ на своя народъ; може би разчита на една полезна изненада намѣса. Поеме ли той върху себе си отговорността за продължаването на войната, полководецътъ има само задачата да продължи военнитѣ действия съ все сила, макаръ и безъ надежда за успѣхъ. Въ сжщото положение е полководецътъ, ако противникътъ, следъ победата си, не се съгласи да се започнатъ преговори за миръ. Най-трудно е решението, ако се касае да се чака изтощаването на едната или другата страна. Тежка е отговорността на полководца, когато трѣбва да даде компетентна преценка върху едно неизвѣстно бждеще; обаче, той не бива да се колебае, дори и въ болезнено признаване на настъпващата собствена слабостъ, щомъ съ това ще даде възможностъ на държавника да потърси отъ рано още сключването на мира, преди една катастрофа да е наложила още по-неизгодни условия. Въ такъвъ случай решението на държавника не е по-леко, защото той прави смѣтката си върху несигурни фактори. Политикътъ за установяване на мира може да произхожда и отъ друга илюка страна; предложението за миръ може да бжде отправено отъ противника, може външни сили да посредничатъ или да заплашватъ съ активна намѣса, а и държавникътъ самъ може да приеме, че целта на войната е постигната или че врагътъ е наклоненъ да започне преговори. Значи върху политическото поле се заражда възможностъ за сключване на мира. Реши ли се държавникътъ, поради една отъ посоченитѣ причини, да пристъпи къмъ преговори за миръ, военнитѣ съображения трѣбва да залязватъ. Може да е илчно за полководца, при досегашния успѣшенъ ходъ на операциитѣ, да се откаже отъ пълното и

обещаваше нови успѣхи използване на победата, но той е длъженъ да се преклони предъ политическото решение на държавника. Последниятъ носи отговорността дали вѣрно е избранъ момента за сключване на мира. А двамата, държавникътъ и полководецътъ, сж водили войната заради мира.

Сключването на мира е дѣло на държавника, макаръ и въ базата на преговоритѣ му да лежатъ военнитѣ успѣхи или неуспѣхи. Полководецътъ, повиканъ за съветъ преди приключването на преговоритѣ, може да предяви военни искания, ако такива сж допустими, и да настоя за тѣхъ, ако изпълнението имъ би докарало засилване сигурността на страната и, следователно, би дало по-голяма гаранция за мира. За тази целъ той може дори, при щастливъ изходъ отъ войната, да иска поправка на границата. Да постави други искания не е негова задача. Да спечели мира е работа на държавника; полководецътъ има достатъчно слава, ако е спечелилъ войната.

Постижимата целъ

Въпросът за „вѣчния миръ“ лесно може да изпадне въ базисходностъ. Скептикътъ посочва хилядогодишната военна история и изказва съмнение, че въ Версайлъ е написанъ програмътъ на войната; идеалистътъ, напротивъ, пита може ли да има съмнение въ това, че настава нова ера. Единиятъ вижда вѣчното колебание, другиятъ — възхода на човѣчеството къмъ по-чисти висини. Доказателства за правотата на двата схващания нѣма, а да бждемъ пророци е една неблагоприятна работа. Никакво Локарно не ще може да помогне срещу голѣмитѣ свѣтовноисторически пертурбации и бурята отъ изтокъ ще трѣбва да бжде спирана съ мечъ, както това стана нѣкога при Лигницъ *) отъ западноевропейското рицарство. Но днесъ, всрѣдъ горчивото настояще, не е време за подобни размишления. Въпросътъ трѣбва да се постави така: заслужава ли да се стремимъ къмъ намаляване на опасността отъ избухване на нови войни? Долушането вече на подобенъ въпросъ обусловя съществуването на достатъчно политически идеализъмъ и на дълбокото съзнание, че програмътъ е възможенъ, но само бавно и на етапи.

Триггери по пжтя, въ чието начало стои пжтеуказател съ надписъ: „Къмъ вѣчния миръ, разстояние неизвестно“, ние трѣбва да бждемъ доволни, ако първата вечеръ стигнемъ до едно малко село, върху хана на което е поставена табела „Къмъ ограничение на въоръженията“. Ние нѣма да премахнемъ войнитѣ, но до война трѣбва да се прибѣгва само заради голѣмитѣ противоречия на живота“. Фразата, че „Войната е продължение на политиката съ други сръдства“, се е приликала на шаблоненъ изразъ и поради това е опасна. Също така би могло да се каже: „Войната е банкрутъ на политиката“.

*) При Лигницъ стана на 9. априль 1241. г. голѣмото сражение съ татарскитѣ.

Не е право оправданието на днешното движение за миръ съ техническия ужасъ и съ продължителността на съвременнитѣ войни. Еднакво нехуманни сж и мечтъ и 21-сантиметровата бризантна граната. Достатъчно е да помислимъ за Тридесетгодишната война и за множеството „Развалини на село X“, както обозначаватъ на картата мѣстата на цаѣтущи преди селища, за да се убедимъ, че и по-рано войната не пожълваше ни жени, ни деца, нито домъ, нито имотъ. Дали нашитѣ днешни многовъзхвалявани културни блага сж по-ценни отъ тѣзи, които нѣкога бидоха разрушени отъ меча и факлата на германитѣ, е все още оспорвано. Така че нашата присяда не бива да се влияе отъ страха, какво нашитѣ градове ще бждатъ унищожени отъ нападение съ отровенъ газъ; страхътъ е винаги лошъ съветникътъ, а боязливостта помрачава мирогледа. Противъ техническиятъ нападателни срѣдства слщата техника открива винаги нови срѣдства за отбрана.

Затова по-добре е, изкождайки отъ други разсуждения, да си поставимъ една друга целъ, която да лежи въ рамкитѣ на постижимото. Макаръ и да посрещаме стремежа за пълното премахване на войнитѣ съ нѣкаква алатия, все пакъ сме длъжни да издигнемъ по-смѣло гласъ да не се прибѣгва до меча тамъ, където спорътъ би могаль да бжде разрешенъ по другъ начинъ, отъ зелената маса. Навѣрно — и това „навѣрно“ съдържа много скептицизъмъ — е възможно, щото въ Европа да се дойде до едно положение, което да дава условия за спокойно размисляне и аслушване въ авторитетна присяда, преди единиятъ да се нахвърли върху другия. По-добре е да говоримъ тукъ само за Европа, тъй като Източна Азия и Централна Африка не изглеждатъ достъпни сегаше за движението противъ войната, а Америка е единъ самостоятеленъ континентъ. Въ Европа политикитѣ намиратъ вече широко приложение на своитѣ срѣдства.

Искаме ли да разгледаме възможността за вѣченъ миръ отъ военна гледна точка, трѣбва пакъ да си помогнемъ съ историческия методъ. По сжщество има два вида войни. Въ първия попадатъ войнитѣ, които се пораждатъ когато единъ народъ се повдигне да унищожи другъ единъ народъ, който живѣе по-добре и по-охолно. Примѣри за такива войни историята ни дава въ изобилие и не е чудно за въ бждеще тя

ща запалише още нѣкои подобни войни измежду черната или намяжду желтата раси. Къмъ този видъ спадатъ така сжщо и войнитѣ, предизвикани вследствие голѣмитѣ религиозни движения, какъвто печаленъ примѣръ бѣ и Тридесетгодишната война, водена между братскитѣ германски племена съ помощта на дружелюбни съседи. За различие отъ тѣзи голѣми военни катастрофи, въ втория видъ война отнасяме така нареченитѣ кабинетни войни. Между двата вида сжществуватъ много преходни форми и често пакти е трудно да се останои съ сигурностъ къмъ кой видъ трѣбва да се причисли една война. Подведемъ ли и двата вида къмъ една формула ще можемъ да кажемъ, че първитѣ войни сж на народъ противъ народъ, а вторитѣ на войска противъ войска. Последната Саѣтовна война бѣ нѣщо срѣдно; причинитѣ, които я предизвикаха, принадлежатъ къмъ кабинетната политика, а армѣитѣ ѝ даваше видъ на война за унищожение на народитѣ.

Признаемъ ли се неспособни да отстранимъ голѣмитѣ въоръжени саѣтовни катаклизми, все пакъ ни остава възможността да бждатъ ограничени войнитѣ, макаръ и върху военния теренъ.

Опасността отъ война лежи въ голѣма степенъ въ неравенството на военнитѣ сили и това неравенство изкушава по-силния да наложи своитѣ политически интереси на по-слабия чрезъ заплашване или чрезъ улоотрѣбяване на оржие. Прочее, осигуряването на мира зависи по-малко отъ намаленето на въоръженията, отколкото отъ изравняването на силитѣ. Иска ли се постигане на последното — изравняване на въоръженията — не бива да се поставятъ далечни цели. Сжществителна военна сила на една страна зависи отъ числеността на населението и отъ богатството ѝ, а пакъ сами по себе си тѣли две мощни срѣдства не се подаватъ на ограничаване. Обаче, при все това, изглежда възможно, щото въоръженитѣ армии да се нагодятъ така, че никоя държавна да не разполага съ по-голѣма сила отъ съседитѣ си. Така подобно изравняване ще повиши общото чувство на сигурностъ, както и обратно — гарантираната чрезъ договори сигурностъ влияе благоприятно за намаляване на въоръжеността.

Необходимо е да се прави разлика между нападателни и отбранителни въоръжавания. Отнеме ли се на някоя държава възможността да се отбранява или ограничи ли се тя, засилва се чувството ѝ на несигурност, а ведно съ това расте и опасността от война.

Най-силният повод за война е единъ беззащитенъ съседъ; ето защо, като първа и постижима цель по пътя за осигуряването на мира се явява изравняването на въоръженията.

Съвременитѣ войски

Следващото изложение предава изключително и само моето лично мнение и нему не трѣбва да се приписва, макаръ и поради моята минала дейностъ, никакъвъ официаленъ характеръ. То не засѣга така сжщо и положението на германската армия и трѣбва да се счита за плодъ на чистата фантазия, освободена отъ веригитѣ на Версайлския миренъ договоръ. Моитѣ разследвания се ограничаватъ само върху сухопътната войска; въпроситѣ за флотата предоставямъ на по-компетентна преценка.

Ако поискамъ да очертая по-конкретно сложената тукъ за разглеждане тема, трѣбва да повдигна и да се опитамъ да отговоря, доколкото е възможно въ рамкитѣ на моята книга, на въпроситѣ: Къде води пътятъ на военния развой? Необходимо ли е още да има войски? Какви ще бждатъ тѣ? Каква ще бжде тѣхната задача?

Прочес, тукъ ще бждатъ разгледани фантазии, извлѣчени отъ твърде реални факти, безъ да се изпада въ ролята на пророкъ.

За да застанемъ на сигурна изходна точка, трѣбвало бы преди всичко, да хвърлимъ единъ погледъ назадъ, т.е. да разгледаме войскитѣ, които взеха участие въ Свѣтовната война. Ние ще дойдемъ до поразяващото заключение, че войскитѣ тѣ бѣха повече или по-малко недостатъчно организирани за тази война. Фактътъ, че всички голѣми европейски континентални държави бѣха организирали войскитѣ си върху системата на общата задължителна повинностъ и че въ всички бѣ общъ стремежътъ да се явятъ по възможностъ по-рано и колкото се може по-силни на границитѣ, облекчавя сравнението. Излишно е да се изтъкватъ тукъ отличнитѣ резултати отъ германската организаторска дейностъ. **Обаче,** трѣбва да се посочатъ тритѣ голѣми грѣшки. **Въ прѣки общото убеждение,** какво войната би поставила Германия предъ въпроса за нейното съществуване, и макаръ че **ние** разчитаме — поне въ военнитѣ срѣди — че войната

ще трябва да се води на два фронта, значи съ числено превъзходство на страната на противникът, германската народна мощ не бъде военно напълно използвана — поради какви причини, това тук не е важно — и общозадължителната военна повиност не бѣ приложена строго. За подържането на борбата, т. е. за запаситѣ отъ хора и материяли не бѣха положени достатъчно грижи, съ други думи — липсваше съответната стопанствена мобилизация. На долновидността на Валтеръ *Rathenau* и прозорливостта на военния министъръ *Falkenhayn* дължимъ ние, че поне следъ избухването на войната бѣха взети необходимитѣ мѣрки за стопанската издръжливостъ. Всичко бѣ разчетено съ огледъ на силния и бързъ първи ударъ, макаръ че още *Шлафенъ* на времето си ни бѣ предупредилъ за възможността отъ една нова седемгодишна война.

Франция бѣ използвала напълно своята военна сила, включително и тази на колониитѣ си. Материалното ѝ стѣпяване, напротивъ, не бѣ достатъчно, особено пъкъ следъ като останаха неизползуваеми индустриалнитѣ ѝ области на северъ и на изтокъ. Отъ трудното положение я изведи силната подкрепа на Америка, безъ която Франция едва ли би могла да задоволи нуждитѣ си, главно отъ бойни припаси, за да може да продължава войната.

Русия първоначално съвсемъ не можа да използва напълно многочислеността на населението си, но затова пъкъ можа да разполага съ единъ почти неизчерпаемъ резервоаръ отъ хора за попълване на загубитѣ, отъ който изпращаше на фронта своевременно и сносно подготвени войници. Обаче, материалното ѝ стѣпяване бѣ и остана напълно недостатъчно. Посланицитѣ на съюзнитѣ държави постоянно предаваха на своитѣ правителства рускитѣ молби да имъ се изпращатъ оръжия и бойни припаси; собствената руска военна индустрия не можа дори и презъ времето на войната да достигне до едно колко годо задоволително производство.

Австро-Унгария бѣ организирана за войната отъ всички велики сили най-зле — въ личенъ и материаленъ съставъ. Разнообразнитѣ причини за това положение могатъ и да не бждатъ изброявани; последствията се проявиха въ бързото понижаване на боеспособността на иначе отличната

първоначално войска и въ растящото търсене помощта на Армията за снабдяване съ всички материяли.

Англия разполагаше съ една организация за мирно и въ военно време, която се отличаваше отъ тѣзи на континенталнитѣ държави. Макаръ и да се разчиташе, поне въ военнитѣ кржгове, на участието въ една голѣма война, все пакъ предварително направеното, за пълно използване на боеспособността, бѣ малко. Изглежда като че ли се е вървало, че ще бждатъ и достатъчни само флотата и седемтѣ отлични и готови за действие мирновременни дивизии. За пълното снабдяване съ материяли бѣ достатъчно производителната сама по себе си индустрия. *Лордъ Китченеръ* има заслугата да съзнае своевременно, че за крайния успѣхъ сж необходими съвсемъ други усилия, както и да вземе съответнитѣ мѣрки. Английската организаторска дейностъ презъ време на войната заслужава удивление. Тѣй като за създаването на новитѣ формации се имаше нужда отъ време, индустрията можа да се преустрои. А гдето нѣщо липсваше, понагаше Америка.

Северо-американскитѣ щати заемаха по отношение на военно-организационнитѣ въпроси едно особено положение. За обикновенитѣ нужди бѣ достатъчна флотата и сравнително малката мирновременна войска, а географическото положение позволяваше на Америка да избере момента за навлизането ѝ въ Свѣтовната война. Когато тя реши да се намеси, започна се една колосална организационна дейностъ, която позволяваше да се сформира отъ неизчерпаемия резервоаръ отъ хора и срѣдства една съвсемъ нова модерна армия, чиито източници на сила съвсемъ не бѣха изчерпени въ края на войната.

У другитѣ участващи въ войната държави, каквито разнообразни да бѣха отклоненията, положението, бѣ въ основата си сжцото.

До какъвъ воененъ успѣхъ доведе цялото това опълчване на народитѣ отъ вси страни, този великански походъ на войскитѣ? Въпрѣки всички напряжения, войната не завърши бѣ пълно унищожаване на врага на бойното поле, но се изрази предимно въ една позиционна война, иждето съпротивлението — лично, материално и най-подиръ морално — на единия противникъ биде сломено отъ надмощието на другия.

Зарадва ли се победителят отъ успѣха си? Резултатитѣ отъ войната оправдаватъ ли жертвитѣ? Необходимо ли е непременно при военнитѣ стълкновения да се хвърлятъ всѣки пкътъ цѣли народи единъ срещу другъ? Военниятъ трѣбва да си зададе въпроса — дали участието на тѣзи милионни армии, въ духа на целящата победата стратегия, е въобще приложимо и дали всѣка война нѣма пакъ да се затѣгне между тѣзи маси?

Може би принципътъ за масовитѣ войски, за олъчването на цѣлия народъ е днесъ вече рухналъ, настъпилъ е краятъ на *l'ageur du pombre*^{*)}. Масата ще стане неподвижна; тя не ще има възможностъ да маневрира, значи не ще може да побеждава; тя е въ състояние само да задава.

Нека хвърлимъ първо погледъ на изводитѣ, които главнитѣ държави изалѣкоха отъ опититѣ на войната за организацията на войскитѣ си, при което, естествено, ще изоставимъ тѣзи държави, на които организирането на армиитѣ е остановено отъ условията на мирнитѣ договори. *Америка и Англия* се възвърнаха въ сжщественото къмъ своитѣ предвоенни системи, т. е. къмъ принципа за малка боеспособна мирновременна войска. Само че Америка усъвършенствува значително своето стопанствено мобилизиране и военното обучение на своята младежъ, а Англия създаде една силна въздушна флота. *Франция* възнамѣрява да реформира организацията на войската си; основнитѣ особености на тази организация се състоятъ въ създаването и подържането на една мирновременна войска, приблизително до състава за военно време, която въ какъ срокъ ще става напълно готова и годна за употрѣбление, както и въ пълното използване на общозадължителната военна повинностъ, чрезъ което ще се образуватъ силни резерви. Времето на службата подъ знамената е значително намалено, вследствие на това става възможно да бждатъ обучени всички годни да носятъ оружие, безъ да се дойде до голѣма мирновременна численостъ, като сжщевременно съ едно по-голѣмо число схаръхсрочнослужащи се повишава стойността на тази мирновременна войска. Стопанствената мобилизация, военното обучение на младежката, а така сжщо и използването на цаѣтнокожитѣ войски сж под-

готвени грижливо. Заслужава да се отбележи силната и готовия за излитване френска въздушна флота. *Италия* изглежда че разчита на използването на фашистката милиция за подкрепя на родната си войска и прокарва едно извънредно живо военно-фашистко обучение на младежката.

Русия, въпрѣки че е спяната още отъ много трудности, се намира въ решителенъ възходъ и търси да си създаде една боеспособна и съответна на нейната нужда и сигурност мирновременна армия, като сжщевременно се старае да стѣгне чрезъ една милиционна система масата на способнитѣ да носятъ оружие граждани. Въ новоорганизиранитѣ войски на *Полша, Чехославия* и *Югославия* намираме въобще системата отъ преди войната съ обща задължителна военна повинностъ, при най-възможно намаляване на времето на действителната служба и при подържане на необходимитѣ за сигурността на държавата мирновременни войски.

Отъ това се добива впечатлението, като че ли въ практическото използване на опититѣ отъ войната не сж станали никакви голѣми промѣни по отношение на принципитѣ отъ предвоенното време. Обаче, започватъ да се появяватъ нови възгледи. Общото стопанствено положение заставя всички държави къмъ ограничение на разходитѣ имъ за въоръжение, т. е. кара ги да намаляватъ скжпата система — силни мирновременни войски съ дълга служба подъ знамената и богата екипировка — като въ сжщото време ограничаватъ до възможния минимумъ заангажирването на мъжката работна сила въ непродуктивната военна служба.

При сегашното общо политическо положение се явява отъ другѣ страни, необходимостта за всѣка държава да се чувствуватъ винаги гарантирана, чрезъ своята готова мирновременна войска, отъ едно враже нападение. У всички свободни държави се стѣзира, освенъ това, еднаквото желание да си запазватъ необходимитѣ срѣдства, за да може въ случай на нужда цѣлиятъ народъ да се олъчи и поведе борбата за собствения си сжществуване. Ако прозирашето въ преговоритѣ за намаляване на въоръженията общо желание за миръ ся веме за искрено, въ сегашнитѣ военни организации нѣма да има голѣмо противоречие до тогава, до когато се поощри, и дори стѣновишето на силнитѣ т. е. по сил-

^{*)} Страната е вече изпразнена.

нигъ и готови за действия или въ скоро време ставащите боеспособни мирновременни войски представляватъ единственото съблазнително и поради това опасно застрашаване на мира, и че понекога дори и голѣмитъ приготовления за война на единъ народъ носятъ повече отбранителенъ характеръ. Размѣрътъ на тѣзи приготовления е въ зависимостъ отъ това, доколко една държава е застрашена отъ съседитъ си или доколко се чувствува застрашена. Това чувство на застрашеностъ не може да се изрази съ цифри въ пресмѣтанията на въоръженята. Осезателни и допустими за правене на сравнение сж само цифритъ за разполагаемитъ сили. Изобщо, въ изравняването на силитъ лѣжи по-голѣмата гаранция за миръ, отколкото въ стремениа къмъ едно идеално, но недостижимо намаляване на въоръженята. Така тукъ биде засѣгната съвсемъ бѣгло проблемата за разоръжаването.

Въ понятието за войната лѣжи състезанието между човѣка и материята. Срещу меча техниката изнамери щита, срещу бризантната граната — бетонното прикритие, срещу отровния газъ — маската. Това състезание ще следва до когато има войни, а наладателното оръжие ще има надмощие само докато отбраната се нагоди срещу него. Техниката работи и за двѣ страни. Ето защо, съвсемъ погрѣшно е да се говори за победа на материята върху човѣка. Материята победи човѣшката маса, но не и самия човѣкъ; и никога нѣма да го победи, защото той се ожизнотворява сямо въ ржката на човѣка.

Грѣшката е тамъ, че срещу бругалното действие на материята противопоставятъ една неподвижна, почти беззащитна, човѣшка маса. Колкото повече увеличаваме масата на бойцитъ, толкова по-сигурна е победата на материята; защото той е неизчерпаемъ въ сравнение дори и съ най-богатия резервоаръ отъ хора. И заради това остава само борбата на човѣшкия духъ противъ мъртвия материалъ. Колкото повече техниката се усъвършенствува, колкото повече открития и срѣдства дава тя въ услуга на войската, толкова по-голѣми ставатъ изискванията отъ войницитъ, които ги използватъ. Който има понятие само какви технически познания, какви разнообразни инструменти, обслужвани само отъ грижливо подготвени специалисти, какви обучени и покорни духовни сили сж необходими за да се ръководи ус-

пѣшно огъня на съвременната артилерия, ще трѣбва да признае, че всичкитъ тѣзи познания не могатъ да бждатъ усвоени отъ хората на една набързо обучена войскова частъ и че затова такава една частъ става въ най-лошата смисълъ на думата „месо за орждията“ на малкото число опитни техници отъ страната на врага. А какво би станало, ако нѣма тѣква техника? Или ако на използвания чрезъ знанието материалъ не се предостави никаква жива целъ? Унищожаването на вражката войска, а не унищожаването на страната е все още върховниятъ законъ на военното изкуство, макаръ че понекога се струва противното. Материята превъзхожда живата и смъртна маса, но той не може да превъзмогне надъ живия и безсмъртенъ човѣшки духъ.

Говори ли нѣкой за модерната военна техника, ще сложимъ първо за въздушното оръжие; въ Свѣтовната война, а още по-вече по-диръ нея, то стана достойна сестра на войнитъ по сухо и по вода, безъ да измени основнитъ закони на войната. Наистина, създаде се за войника и за помагачитъ му техници едно съвсемъ ново бойно поле, съ свои собствени условия. Вследствие новата възможностъ да се предприеме нападение отъ въздуха върху важнитъ центрове на вражката съпротивителна сила, т. е. върху лесно уязвимата днесъ идка на вражата мощъ, се е стигнало до твърде неправилни заключения относно ненуждността отъ сухопътни войни. А разликата отъ преди е само тази, че за напредъ войната въ крайната победа се пренася и въ въздуха, когато до сега войнитъ сж се водили само по сухо и по вода. Мнозина мислятъ, какво операциитъ въ въздуха за сега не ще се изразятъ въ борба срещу войницитъ, а само въ нападение на цивилнитъ лица въ бюрата и въ работилницитъ имъ. Сградата срещу вътрешността, противъ населението, не ще биде нищо ново; дори и да не вземемъ въ внимание старитъ примѣри отъ унищожавачитъ културата войни, достатъчно ще бжде да си спомнимъ за Тридесетгодишната война, за турскитъ нашествия и за Хайделбергъ*). Би било леко и опасно да се отричаме или омаловажаваме опасността и ужаса отъ въздушното нападение върху вжт-

* Въ 1689 год. Людовикъ XIV., френски кралъ, разруши при нападението си въ Германия града Хайделбергъ.

решността, особено въ връзка съ употребяването на отровен газъ. Въздушното нападение носи за новото бойно поле сжщитѣ опасности и сжщитѣ неизгоди; войната въ въздуха спада къмъ активната отбрана, която ще се опита да се противопостави на въздушното нападение или съ нападение върху вражата територия или съ унищожаване на неприятелската въздушна флота. Като нова мѣрка срѣщу този видъ военна опасностъ се явява грижата за пасивно охраняване жизненитѣ центрове на страната, което е свързано съ разноски и неудобства. Че у насъ въ Германия, на която активната въздушна отбрана е забранена, не се прави нищо за пасивна охрана, е странно. Тежко му, който носи отговорността за това!

Следъ туй кратко изследване на въоръженята, нека се опитаме да си представимъ картината за развоя на бъдещата война, базъ да изпущаме изъ видъ, че сжществувашитѣ още разбираемъ и предприеманитѣ приготовления подхождатъ малко за бъдешето и че идната война може да вземе единъ съвсемъ другъ ходъ, отколкото очаквания отъ военнитѣ.

Войната ще се започне съ двустранно нападение на въздушнитѣ флоти, тъй като тѣ сж най-лесно готовата и най-бързо явяващата се срещу врага бойна сила. Тѣхната първа целъ ще бждатъ не главнитѣ градове и важнитѣ центрове, а противниковитѣ въздушни сили; и едва подиръ омаломощаването на последнитѣ нападението ще може да се насочи къмъ други цели. При приблизително еднаквото съотношение на въздушнитѣ сили ще бжде трудно да се извоюва една решителна победа, макаръ и едната страна, въ невъзможността си да напада, да бжде заставена да се отбранява. Доколко материалнитѣ и морални успѣхи на превъзхождащия нападаателъ ще бждатъ достатъчни да задушатъ противника, ще зависи отъ пасивната, значи сжщо морална съпротивителна сила на нападателя. Трѣбва да се изтъкне, че важни и лесни цели за нападение сж сжщо така и голѣмото количество натрупани на едно мѣсто войски. Да се възпрепятствува на мобилизирането на хората и на материалното стѣкмяване е една отъ главнитѣ задачи на въздушното нападение.

Започнатото съ въздушнитѣ сили нападение се подема възможно по-бързо отъ готовитѣ за действие сухопѣтни войски, значи главно отъ мирновременнитѣ. Колкото тѣ сж по-стойки, толкова по-голѣма е подвижността имъ, толкова по-решително и по-смѣло е командването имъ и толкова по-голѣми сж за него изгледитѣ да разбие въ кжсо време сжщитѣ неприятелски сили и да възпрепятствува на врага да формира и подготвя нови войски, та по този начинъ да го принуди къмъ миръ. Докато дветѣ редовни армии се сражаватъ за първата победа, задъ тѣхнитѣ фронтове започва сформироването на отбранителнитѣ сили на страната. Победителътъ въ първия актъ на войната ще се опита, посредствомъ превъзходящитѣ си въоръжение, подготовка и подвижностъ, да не позволи на врага да развие силитѣ на своята маса, по-многочислена, но по-недоброкачествена, и, преди всичко, да не му даде възможностъ да образува широкъ натрупанъ фронтъ. Сжщевременно, той ще гледа да подкрепя своитѣ подкрепления отъ хора и материали, съ които да може да запази и за напредъ своето победно надмощие. Така че азъ виждамъ, за да повтора накжсо гореказаното, бъдещето на военното ръководство въ употребяването на стѣпнати и подвижни малки армии, чието действие ще се повиши посредствомъ въздушнитѣ бойни сили, като сжщевременно ще се подготвя общата въоръжена сила на страната или да поддържа настѣпленieto или за да подеме отбраната на родината.

Какъ ще изглеждатъ тѣзи модерни войски, нуждата отъ които за сега не подлежи на съмнение, а задачата на които очертахме накратко по-горе?

Мирновременната войска, която може да бжде наречена още принципнающа или оперативна войска, се състои отъ външнѣ служаци войници-специалисти, по възможностъ доброколни. Продължителността на службата е различна и се налага споредъ предназначението на войника, като, естествено, добрата техническа подготовка изисква по-дълговременна служба, когато определенитѣ за други по-леки служби войници се смѣняватъ бързо съ по-млади набори. Числеността на тази войска зависи отъ материалнитѣ срѣдства на държавата, отъ нейното военно-географическо положение

ние, отъ голѣмината ѝ и трѣбва поне да може да обезпечи сигурността на страната противъ нечаяно неприятелско нападение.

Ще се възрази, че по този начинъ би се дошло до надпревараане въ въоръжаването. Но независимо отъ обстоятелството, какво прекомѣрното нарастване на твърде скъпата мирновременна войска се ограничава отъ финансовата издръжливостъ на страната, все пакъ числеността ѝ е най-добъръ обектъ на международнитѣ усилия да се ограничатъ или да се изравнятъ въоръженията. Отъ само себе си се разбира, че всѣка държава ще иска да издигне тази войска до възможно най-висока степенъ на усвършенствуване, било по отношение подготовката на началниците и войниците, било по въоръженieto и екипировката. Необходими сѫ за това три главни условия: голѣма подвижностъ, постигаща се чрезъ многочисленна и отлична кавалерия, както и чрезъ използване на моторизиранитѣ коли и маршевата способностъ на пехотата, действително оръжие и неспирно попълване. Най-добре би било ако за първото на мѣсване въ войната тази оперативна войска не би се нуждала отъ никакво или отъ съвсемъ малко попълване, съ други думи—да нѣма нужда да се мобилизира.

Редомъ и въ тѣсна връзка съ тази войска се създава единъ обучающъ корпусъ отъ офицери, подофицери и войници, презъ учебнитѣ части и команди на който трѣбва да мине всичката способна да носи оръжие младежъ на страната, за да усвои въ кратко време първоначалната подготовка, която ще се приповтаря и доусвоява въ разнитѣ други последователни курсове. По този начинъ се подготвя една военна маса, която не е способна да вземе участие въ подвижната война и въ нападателното решително сражение, обаче, е въ състояние, щомъ се въоръжи съответно и дообучи набързо, да изтълни дълга си за отбраната на родната земя и да попълва непрестанно съ най-добритѣ си части сѫщински воюващата действующа войска. За да може краткото време на обучението да стане приятно, необходимо е младежката да се обучава повече общо физически и морално, отколкото чисто военно. Отъ това подготвяне на младежката ще се постигне резултатъ само когато то бѣде задължително въ държавата. Да се говори подробно за тази организация, на-

примиръ какъ да се подбере и подготви офицеския съставъ, би се отипило много далечъ. Но нека хвърлимъ още единъ погледъ върху въпроса за въоръжението, което е въ тѣсна зависимостъ съ наложителната стопанствена подготовка за война.

При разглеждането на този въпросъ трѣбва да изхождаме отъ мисълта, какво една армия почти никога нѣма или само преходно може да притежава оръжието, което тя си иска и което е най-добро за времето си. Защото отъ момента, когато едно оръжие е въведено, поради бързия развой на техниката, то е вече старо. Разходите за превъоръжаването и нововъоръжаването на една многочислена армия сѫ толкова грамадни, че всѣка държава прибѣгва къмъ тѣсни мѣрки само когато бѣде застрашена.

Колкото по-малка е една армия, толкова по-лесно е да се въоръжи модерно; постоянното модерно въоръжаване на милионитѣ войски е невъзможно.

Изискването отъ оперативната войска да бѣде поддържана изъ всѣко време готова за действие, както и да бѣде въоръжена първокласно, налага щото въоръжаването ѝ да бѣде достатъчно по количество, отъ възможно високо качество и да сѫ на лице както необходимитѣ запаси, така и източниците за попълване. Сами по себе си едни такива разходи влияятъ ограничително върху числения съставъ на мирновременната войска. На възприетата единъ пътъ численостъ трѣбва не само да бждатъ дадени на рѣце у войската, а и да притежатъ за необходимими въоръжение и снаряжение на така смѣло да има и запаси за първо попълване, докато вѣднѣжното на нови материяли ще може да се започне и извърши отъ съществуващитѣ въ страната фабрики. Това изискване е само по себе си нормално и не би било нѣщо ново, ако току се касаеше за малки оперативни войски, а не за въоръжаването на единъ цѣлъ народъ. Въоръжаването на цѣлия народъ трѣбва да се постави на една нова база. Невъзможно е да се държи готовъ модерния материялъ за въоръжаване на милионитѣ войски, още повече ако се знае щото сѫщията подготовка на тѣзи маси да бѣде компенсирана отъ доброкачествеността на материяла. Натрупанитѣ на голѣми запаси е най-кривата стопанска политика, защото повечето отъ тѣзи запаси остаряватъ и ставатъ съ съм-

нителна военна стойност. Достатъчно е да се спомене само за складирането въ хангаритъ на вероплани, които често пжти следъ една година ставатъ негодни, поради създаването на нови типове.

За масовото въоръжаване има само единъ пжтъ: да се установи типа на оръжието и ведно съ това да се взематъ мѣрки щото да може то, въ случай на нужда, да бжде изготвявано въ голѣмо количество. Армията, въ свързка съ техниката, е въ положение, посрѣдствомъ постоянно изпитване въ опитнитѣ институти и на учебнитѣ плацове, да си установява винаги най-добрия типъ оръжие. Установи ли се единъ типъ, необходимо е да се постигне съгласие съ индустрията, щото той да може да бжде изработванъ веднага и въ нуждното количество. За това сж необходими съответни приготовления, базъ които поржчката не може да се извърши. Тѣзи приготовления трѣбва да станатъ при най-тѣсно сътрудничество между военнитѣ и индустриалцитѣ и тѣ трѣбва да обематъ: намирането и запазването на необходимитѣ сурови материяли и избирането и приготвяването на фабрицитѣ, които ще изработватъ всички предмети отъ въоръженнето и снаряженнето. Подготовката за приспособяването на фабрицитѣ отъ мирно за военно производство, както и подържането въ готовностъ материяла и машинитѣ, изисква, естествено, още отъ мирно време финансовата помощ на държавата. Субсидирането на съществуващитѣ фабрики отъ държавата е все пакъ за предпочитане, отколкото да се създаватъ и подържатъ голѣми и остаряващи запаси отъ въоръженнето. Ако, съ огледъ за бързото масово производство, военнитѣ се откажатъ отъ най-доброто въ полза на възможно простото, ще може да се добие съкратяване на времето отъ даването на поржчката до започването на доставката. Това е времето, което оперативната армия печели докато води борбата сама.

При разглеждането на тѣзи въпроси, които азъ тукъ можахъ само да засѣгна, изникватъ множество проблеми отъ военно и стопанствено естество. Ще бжда доволенъ, ако моятъ полетъ въ областта на военната фантазия даде по-тѣтъ за по нататъшни проучвания на тѣзи проблеми.

Войската въ държавата

Положението на войската въ държавата и отношението на народа към въоръжената сила сж били за обществения живот винаги отъ важно и решающе значение; отъ такова сж и днесъ, отъ такова могатъ да бждатъ и утре даже въ още по-голямъ размъръ. При историческото изследване на тѣзи взаимни отношения ще се натъкнемъ на различия както отъ вътрешно, така и отъ външно естество. Числото на тѣзи различия не е по-малко отъ това на самитѣ държави. Нека се опитаме да намѣримъ постоянното, трайното въ тѣзи отношения и възъ основа на него да си обяснимъ какви условия да бждатъ тѣ, за да се принесе полза на общото благо. Моето желание е да поставя настоящето разглеждане наравнъ ниво на ежедневиитѣ въпроси, нито, освенъ това, моля да ми се позволи да не употрѣбявамъ никакви шаблонни изрази, дори и така обичайнитѣ като „въоръженъ народъ“, „милитаризмъ“, „надпартийностъ“ и пр. Днесъ азъ съвсемъ не виждамъ „огнѣтъ да дими“, обаче, азъ виждамъ още много глави и бихъ желалъ да помогна да бжде той издуханъ, защото нашето време се нуждае отъ ясно мислене, ясенъ погледъ и ясни цели. Моята тема съвеждамъ въ два въпроса: Какво искамъ отъ войската? Какво искамъ за войската?

Нека първо си изяснимъ същността на войската. Ако не искаме да се губимъ въ обширни исторически проучвания, бихме могли да раздѣлимъ важното въ развоѣ на войската на три епохи, които, естествено, у разнитѣ народи се различаватъ съвсемъ и по време и споредъ ролята, която сж играли въ историята. Първата епоха е на воюващитѣ народи, втората е на наемната войска и третата е отново на народното въоръжаване, или на общозадължителната военна повинностъ. Гръцкитѣ народъ се бие при Саламинъ*) и при

* Саламинъ, островъ, при който на 20 септемврий 480 год. пр. христ. ставя морското сражение между гръцитѣ (Темистокълъ) и персцитѣ (Ксерксъ).

Термопилите, обаче, едва отрядите на Александър Велики показаха началото на националната наемна армия. Народната войска на Рим покори Италия, обаче владичеството на сабята извоюваха римските нземни войски. Вържени народи нахълтаха от север в културата на средноморските държави, но първият римски император от германско потекло стоеше в Рим на чело на една германска наемна войска. Отг изток се навидлаха столътня наредъ вържени народи срещу запада, който се защищаваше отг своите организирани войски.

Презъ течение на всичките тѣзи усилни години на война, гражданитѣ биваше постоянно принуждаванъ да става войникъ; въ Седмоградско селянитѣ се събираха въ своята крепостна църква, за да се пазятъ отг застрашавашитѣ ги нападатели; въ Германия честолюбиви работници се катерѣха върху градската стена съ мечъ и щитъ, за да бранятъ свободата на своя градъ и живота на ближнитѣ си. А въ това време наемничеството достига своя апогей съ италианскитѣ кондотиери*), въ германското крепостничество и у воюващитѣ по цѣлия святъ швейцарци. Въ Тридесетгодишната война великитѣ имена Тилли, Валенщайнъ, Бернардъ Ваймарски**) събиратъ още около себе си пълчища отг европейскитѣ охотници и отг прелитаващитѣ се само чрезъ войната наемници, но вече въ Германия се появява националната шведска войска, чиито почти непонятни успѣхи, дори и следъ смъртъта на великия и Кралъ***), се дължатъ на вродената боеспособностъ и на единството въ структурата ѝ, защото цѣлата шведска войска се чувствуваше „като единъ шведецъ“ и „като единъ протестантъ“.

Народитѣ се закрѣглиха въ отдѣлни държави и отг това тѣхно оформяване се създадоха, много естествено, презъ течение на 18. столѣтие редовнитѣ войски. Въ тѣхъ има още доста отг старитѣ елементи и тѣ, войницитѣ по професия и

*) Кондотиери, рекрутировачи на войници - наемници въ Италия презъ 14. и 15. столѣтия.

**) И тримата полководци отг Тридесетгодишната война.

***) Густавъ Адолфъ, кралъ на Швеция отг 1611. до 1632. г., убитъ въ войната.

наклонностъ, които се сражаватъ равнодушно, както подг знамената на двуглавия орелъ, така и подг тѣзи съ щъкъ и лилия“, сж често най добритѣ, обаче, въ сжщината отг тѣзи войски започватъ вече да придобиватъ националенъ характеръ. Макаръ, че Франция подържаше още много чужди легиони, а Англия, наредъ съ роднитѣ войски, за дадени предприятия купуваше чуждестранни, все пакъ се отбелѣзва формирането на войски, като руската и пруската, подгдвани само отг поданицитѣ на страната.

И въ така създаващитѣ се редовни войски настѣпва единъ новъ елементъ — отношението между войската и княза. Страната въ онѣзи времена бѣ въплотена въ личността на монарха; държавата, особено въ външнитѣ отношения, бѣ изобщо едно съ владѣтеля. Отг това произлѣзе една твърде естествена връзка на принадлежностъ на войската къмъ личността на монарха. Тука трѣбва ние да търсимъ началото на естественитѣ, на личнитѣ връзки между княза и войската, които връзки останаха да сжществуватъ чакъ до наши дни. Така, напримѣръ, още отг времето на 18. столѣтие най-модерната артилерия на Англия не е престанала да се нарича The Royal Artillerie Corps*). Тази връзка между върховния вождъ и неговитѣ войници е създадена въ много време, а не въ времето, отг когато датиратъ мъгявитѣ шлобонни думи като васалство и свита, и когато васалитѣ на държавата можеха да откупятъ своитѣ свити (макаръ понечето пжти доста скжпо), а твърде често подиръ това да извършатъ предателство спрѣмо намиращия се далече на югъ императоръ. Колко силно монархическата мисль е владала надъ военната виждаме най-ясно въ израза „кралска“ армия, каквато бѣ недавнешната австрийска, чиито разнородни и разнообразни части подържаше въ стойностъ, до наши дни, само „Императорътъ“. Естествено е, че въ това време на разпокжсаностъ, време на малкитѣ държавици, както самото чувство къмъ държавата, така сжщо и организационнитѣ животъ на войскитѣ, се е развивалъ съвсемъ по другъ начинъ — тукъ като че ли се играе на войници, тукъ като начало къмъ народна вържжена сила (народна мисль), че народътъ започва да взема вътрешно участие

*) Кралски артилерийски корпусъ.

въ кралската войска). Типично за силата на кралската власт между народа е, че Прусия величае Leuthen*), когато въ същото почти време въ Парижъ посрещатъ съ злорадство вестта за поражението на херцога де Субизъ, разбитъ при Росбахъ**).

Идеитъ на френската революция доведоха една напълно нова епоха по отношение на воюването. Възмишлено назовавамъ идеи, не мърки, защото успѣхитъ на френската революционна войска не се дължатъ на боеспособността ѝ, нито на слабостта на противниковитъ войски, но само на политиката. Наполеонъ реализира на дѣло идеитъ на революцията, защото той насочи силата на нацията къмъ проявление на висша воля и къмъ велики цели. Че противникитъ му не разбраха това и, понеже не бѣха обладани сами отъ революционни мисли и разбирания, не бѣха въ състояние да му се противопоставятъ, доказватъ Йена, Аустерлицъ, Москва; и това продължи до тогава, докато Европа не постави противъ Наполеона съжитъ революционни войски. Защото има, най-после, въздигането на Прусия при Йоркъ, Шайтъ, Арндтъ, Гнайзенау, Шарнхорстъ***) е нѣщо друго отъ една революция, ръководена „отъ мѣдраръжа и тъкмо на време?“ Силно озлобена и въ злобата си упорита, Русия бранѣше своето самодържавие. Дори хладната политика на Австрия биде почти възпламенена отъ волята на нейнитъ народи за самозащита. А испанското национално чувство нанесе на великия завоевателъ****) първата, никога не зарастваща рана.

*) При Leuthen, на 5. декемврий 1757. г., Фридрихъ Велики разби австрийския фелдмаршалъ Карлъ Лотарингски.

***) Херцогъ де Субизъ, френски маршалъ, командующъ корпусъ въ Седемгодишната война, претърпѣлъ поражение при Росбахъ на 5. ноемврий 1757. г.

****) Редица видни дейци за въздигането на Прусия, отъ една и съща епоха:

Йоркъ — пруски фелдмаршалъ, 1759.—1830.
Шайтъ — пруски държавникъ, 1757.—1831.
Арндтъ — германски патриотъ, 1769.—1860.
Гнайзенау — пруски генералъ, 1760.—1831.
Шарнхорстъ — пруски генералъ, 1756.—1813.

*****) Наполеонъ.

Борбата на идеитъ биде свършена и тогава зацари спокойствие надъ Европа.

Между запазилитъ влиянието си идеи на френската революция остана и общозадължителната военна повинность. Въ различна форма и въ различна мѣрка тази идея си проби пътъ вредомъ изъ Европа — съ изключение на Англия. Съ същата идея прекарахме Свѣтовната война и тя бѣ достатъчно силна да привлѣче въ своя пътъ както Англия, така по-после и Америка. Общозадължителната военна повинность цври още и днесъ. Тя обсъга не само способнитъ да носятъ оружие мъже, но дори и всичката военноизползуваема сила на народа.

Така разбиратъ народната военна повинность въ Франция и, за да се попрѣчи на последицитъ отъ същото разбираше у насъ, Версайлъ ни отрече правото да имаме общозадължителна военна повинность.

Тукъ трѣбва да се спомене накъсо за съмнението, което обзема военния, целящъ победата чрезъ подвижностъ, бързина и духъ — дали тѣзи масови войски сж пригодни да извоюватъ крайната победа и дали народитъ отново не ще свършатъ въ окопитъ. Тази мисълъ ни оталича отъ темата, които разглеждаше войника въ отношението му спрѣмо държавата и където ние се обстрахихме отъ това, дали общозадължителна военна повинность или доброволно приемане на военната служба го е направила такъвъ, какъвто е. Дори и следъ това дълго, но може би не излишно, историческо въведение ние не сме напълно още разбрали същността на войската, защото войската има свой собственъ животъ, т. е. тя съществува при точно опредѣлени предпоставки и условия.

Готовността да се пожертвува живота при изпълнение на служебния дългъ е най-важното отличие на военщината. И у други професии може да бжде изисквано пожертвуване на живота при изпълнение на дълга. Това крайно пожертвуване може да се случи дори на всѣки човѣкъ, като етиченъ дългъ извънъ професията му. Но у никоя друга професия убиването, и заедно съ това готовността самъ да умрешъ не съставлява същността на професионалния дългъ. Ако истинското военно изкуство цели унищожението на врага, то неговиятъ представителъ е длъженъ също да бжде решенъ самъ да загине. Това схващане за същността на военния

дава оправдание да се твърди, че неговото положение е особено. Отговорността за животът и смъртът придава на положението му особеност, сериозност и самосъзнание; обаче не отговорността само за своя собствен живот, който също не трябва да се жертвува напусто, но и отговорността за живота на другите бойци, както и, най-после, за живота на врага, когото той е заставен да убива не по собствена воля, а по повеление на професионалния си дълг. Чувството на отговорност за себе си и за другите е една от най-съществени страни на военщината. Тази отговорност, сама по себе си, изисква най-обширна вътрешна и външна професионална подготовка, за да не бъде дадена напразно нито една жертва. Отговорността за другите ни довежда към следното не по-малко важно изискване от военния.

Военният борава с човъка, който влада над науката, техниката и материята. Войската е сборъ от много хора за една и също сериозна цел. Това създава за положението на военния една особена връзка, една взаимопринадлежност, която наричаме другарство. Подъ това понятие разбираме много и различни неща. Тръгнемъ ли от отговорността, като изходно начало, ще дойдемъ до повелението „единъ за всички“, тъй като всеки носи, по свой маниеръ и споредъ служебното си положение, съотговорността за постъпките, способността, деятелността и за живота на другите. Това създава за по-старшия, за командующия, за началника дълга да изучава, да обучава и да се грижи за по-младшите—обучающите се, подчинените, които пъкъ от своя страна сж длъжни да се подчиняватъ съзнателно и доброволно. Обичайта и доверието сж двата мощни стимула на другарството.

Заповѣдването и послушанието сж характерното у войската. И двете тѣ сж трудни. Съ колкото повече разумност и разбиране се заповѣда, толкова по-лесни ставатъ и двете. Човѣшката природа изисква да се прояви принуда, когато мнозина се заематъ за една цел. Поради това дисциплината става нераздѣлна съществена частъ на войската; нейното проявление и висотата ѝ сж фактическия мѣрило за дееспособността на войската. Колкото по-доброволна е дисциплината, толкова по-добре; но само тази дисциплина, която

е станала навикъ и естественъ потикъ, може да издържи изпитанието въ часа на опасността.

Чувството на взаимна принадлежност и самосъзнанието водятъ до проявяването имъ и съ външенъ изразъ. Така се поражда оправданието на униформата, като отличие на едно особено съсловие. Униформата напомня за отговорността на военния, тя е външния знакъ на вътрешното другарство, тя подкрепя и доказва дисциплината.

Най-подиръ идва редъ да поставимъ така създадената и така определена войска въ държавата.

Ако въ дотукъ изложеното сме доказали особеността на войската, необходимо е, въ връзка съ това, да изтъкнемъ, че войската е една частъ отъ народа и че трябва да се чувстува като такава. Днесъ ние можемъ да мислимъ само за войски отъ чисто националенъ характеръ, така, че трябва да се очаква, какво всички качества на единъ народъ ще се отразятъ върху тези на неговата войска. При висшите идейни изисквания, които поставихме за съществуването на една войска, право е да се настоява да бъдатъ избрани за нея най-способните въ страната; или пъкъ, ако военната повинност е общозадължителна, трябва да изискваме отъ всеки намиращъ се подъ знамената да вложи за презъ времето на службата си въ войската повишените си чувства на отговорност и стойност като човѣкъ. Тогава характерътъ на националната войска се очертава отъ обстоятелството, че въ войската се вливатъ сили отъ всички сѣди на народа. Това е само отъ полза за войската и е една необходимостъ за нея, тъй като наложените ѝ изисквания сж толкова различни, че само едно рекругиране на състава на войската изъ всички слоеве на народа може да ги изпълни. Въ войската има мѣсто и възможностъ за проявяване на най-висшата духовна, както и най-висшата физическа дейностъ. Ако единиятъ е подтикнатъ да стане войникъ поради наследствена, подхранвана отъ редъ генерации обичъ къмъ воюването, другиятъ би искалъ охотно да посвети умѣннето и знанието си въ най-непосрѣдственото служене на държавата; тогава блазни желанието да покаже снажността, мъжката сила и достойнството си, оногова примава дейността въ полето; единъ е влюбенъ въ оржидето, другъ въ коня.

Една гръцка поговорка казва „Желзото прилича мжжа“, а ние свободно можем да кажем: „Войската е магнитът за здравия младеж“.

Туй общуване на хора отъ разни срѣди и произхождащата отъ него духовна връзка съ всички слоеве на народа, както и общото преживяване на всички народни съдбини, предпазватъ войската да не стане каста, защото тя трѣбва да бжде само една професия.

Войската не бива да стане държава въ държавата, но да се отдаде въ услуга на държавата и да бжде най-чистъ отпечатъкъ на държавата.

Когато войската е съставена отъ всички родове и съсловия, тя олицетворява националното единство на държавата и образува най-здравата брънка на държавното устройство. Навънъ тя гарантира съществуването на държавата съ готовността си да отблъсне всѣко нападение срещу нея. По този начинъ тя е изразъ на държавната воля за самосъхранение. При стълкновение на различнитѣ интереси въ свѣта, войската дава възможност на държавата да бжде зачитана думата ѝ. Въ войската, очевидно, се проявява дългътъ на отдѣлния гражданинъ къмъ организираното цѣло, къмъ държавата, както и отговорността му за цѣлото.

Вжтрешно, войската олицетворява държавната воля и държавната мощь срещу всички противодържаани домогвания и изпълнява съ това предназначението си да гарантира на цѣлото държавния редъ и сигурность.

Както държавата, така сжщо и войската не съществува само за себе си, но и дава тѣ сж форми, въ които се проявява волята на единъ народъ за животъ и съществувание.

Отъ това отношение на войската спрямо държавата произтичатъ права и задължения и за дветѣ.

Първиятъ дългъ на войската къмъ държавата лежи въ стремениа за собствена най-голяма дееспособность, въ повишаване на нейната вжтрешна и външна стойность, тъй като едновременно съ това нарастватъ мощьта и престижътъ на държавата. Войската има дългъ да се нагоди въ общия животъ на държавата и да се подчини на държавния интересъ. Въ здравия държавенъ организъмъ, върховното управление, безразлично каква е неговата форма, разполага, въ опредѣленитѣ отъ правото, закона и конституцията граници, съ

всички срѣдства на държавата, значи сжщо и съ войската. Последната, съответно своята особеность, става първи служителъ на държавата, отъ която тя е само една часть. Заради това войската има правото да изисква отъ държавата да държи пълна сметка за нейното участие въ живота и сжщността на държавата. Тя е подчинена на държавата като цѣлостъ, олицетворяваща общата дейность, обаче войската не е нито началница, нито подчинена на която и да било отдѣлна часть отъ държавния организъмъ. Съ това пристъпваме да разгледаме длъжноститѣ на държавата спрямо войската. На войската трѣбва да се даде пълна свобода въ развитието ѝ, както и въ собствения нейнъ животъ, до колкото това може да се допусне въ общото тѣло. Застѣпанитѣ отъ войската военни интереси, редомъ съ другитѣ държавни нужди, иматъ право на съществуване въ вжтрешната и външната политика. Да преценява държавнитѣ нужди е задача на върховното държавно управление. При правилно схващане съществуването на войската, като най-чистъ и очевиденъ образъ на самата държава, налага се на последната да признае, че тя се уважава сама въ войската си, че съ престижа на войската расте или пада държавниятъ авторитетъ. Ако отъ войската се иска да бжде достойна за авторитета на държавата, то отъ друга страна трѣбва да се очаква, че държавата ще гарантира на войската, и на нейнитѣ представители подобающето имъ мѣсто въ обществения животъ и ще ги пази отъ нападки. Съвършено естествено е, че тая оценка на стойността ще трѣбва да се изрази и въ материално отношение; защото една държава има нужда не само отъ покорни, но сжщо и отъ доволни служители. Колкото по-големи сж задълженията и дейността, толкова по-висока трѣбва да бжде заплатата; този стопанственъ законъ не може да бжде пренебрѣгнатъ дори и при отношенията между войската и държавата. Истина, военниятъ не служи заради заплатата, но неразумно постѣпва тази държава, която не освободи, до колкото е възможно, своя най-вѣренъ и най-цененъ служителъ отъ грижитѣ на ежедневния животъ и още позече отъ грижата за бждешето, негово и на близкитѣ му.

Прочее — за да се върна къмъ моитѣ въпроси, поставени въ началото: Какво искамъ отъ войската? — Държав-

ническо чувство. Какво искамъ за войската? — Обичъ къмъ войската.

И сега идвамъ къмъ края. Азъ се опитахъ да развия темата си чисто политически. Въ тази смисълъ, както азъ схващамъ, войската трѣбва да бъде единъ политически инструментъ въ понятието, азъ мисълта за държавата. Но съвсемъ не партийно-политически. „Махнете ржуетъ си отъ войската!“ извиквамъ азъ на всички партии. Войската служи на държавата, само на държавата, защото тя е държавата.

Конницата на новото време

Мисли върху подготовката и употреблението ѝ

Шаблонните изрази сж губелни. Това е особено вѣрно за военния животъ, където всѣко правило би трѣбвало да бжде плодъ на хладно и ясно обмисляне, защото прилагането му е въпросъ на животъ и смъртъ. Въ военните въпроси чувството на отговорностъ трѣба да ни предпазва отъ увеличане по популярните шаблонни изрази, безъ да сме се убедили въ тяхната истинностъ. Една подобна шаблонна фраза е и твърдението, че конницата е станала излишна. Приеже ли се, че това твърдение е основателно, защото е настъпилъ вѣкътъ на механизирването, ще извадимъ въ положението да искаме да премахнемъ единъ родъ войска, вмѣсто да го оставимъ да се нагоди споредъ съвременните изисквания.

Отъ къде произхожда тази неприязнь спрямо конницата у широките кръгове? Преди всичко тя се поражда отъ понятната закоравяла недружелюбностъ на движушия се въ прахѣта пехотинецъ по отношение на яздищитѣ край него, повидимо безъ мъжа и безъ грижи, конници. А може би, че обаянието, което иматъ още отъ древните времена коньтъ и яздачѣтъ дразни нервитѣ на тѣзи, които виждатъ въ това обаяние единъ отъ последнитѣ спомени за епохата, когато военното изкуство бѣ обкржжено отъ блѣсъкъ и сияние; тѣ виждатъ у ескадронитѣ нѣкакъвъ остатъкъ отъ времето на рицаритѣ. Наистина, има и други мнения и настроения: съ радостъ приветствуватъ при състезанията ловкостѣта на нашитѣ конни полкове и въ лицето на яздищитѣ по зеленитѣ ливади сивоформенни конници искатъ да прозратъ какъ нѣкога сж припускали по бойните поля кавалериститѣ въ пѣстритѣ си униформи. Разцѣпяващитѣ се въ страната организации за коненъ спортъ пробуждатъ и подхранватъ обичѣта къмъ благородния конь и къмъ изкуството да го владѣемъ. Коннитѣ полкове не могатъ да се оплачатъ, че нѣматъ достатъчното число доброволци. Настроението въ полза на конницата е отъ значение; то прониква въ обществото, про-

никва сжщо и въ парламентитѣ, кждето оправданото желание да се правятъ економии се мами, че това може да стане отъ конетѣ и отъ фуража имъ. За военния и за неговата преценка подобни основания не сж решающи. Но върху какво тогава се базиратъ съществуващитѣ и всрѣдъ военнитѣ срѣди съмнения за ползата отъ конницата? За неблагоприятната преценка влияе отчасти латентната или явна неприязнь къмъ този родъ оржжие, или — да си го кажемъ, направо — завистъта; а често пжти вътрешното признание, че не може да използва рационално непознатия му родъ оржжие, че не познава качествата му, кара тогава или онотова да се обявява противъ конницата въобще. И дветѣ тѣзи причини за неприязнь можемъ да оставимъ безъ внимание, а да се обърнемъ къмъ по-серioзнитѣ въпроси.

Съ развоая на огнестрелното оржжие мина времето на употребяването въ боя на голѣми, самостоятелни, кавалерийски маси. Тогава защо ни сж кавалерийски дивизии? Действително, мина времето на атаката, която решаваше победата, но това време е минало отколе. За да се убедимъ въ това нѣма нужда да търсимъ примѣри отъ последната война. Дълго още преди нея това бѣ ясно за всѣки здравомислящъ воинъ. Че невъзможността да се използва конницата за атака не бѣ съзната отъ всички и че нашата конница преди войната се обучаваше отчасти едностранчиво, това не доказва нищо противъ нейната вътрешна стойностъ. Сжщо така нищо не доказватъ противъ стойността ѝ недостатъчнитѣ за съвременнитѣ задачи организиция и екипировка на кавалерийскитѣ дивизии. Лесно бѣ да вземемъ поуки отъ сторенитѣ грѣшки, затова никой не помисли да обучава новоформираната германска кавалерия за голѣми самостоятелни кавалерийски действия. Обаче, за организирането ѝ намъ бѣха поставени окови.

По-голѣма стойностъ и убедителностъ иматъ доказателствата, които могатъ да се изведатъ отъ хода на войната. Наистина, въ началото на Свѣтовната война, докато фронтетѣ още не бѣха се затѣгнали до неподвижностъ, нашитѣ кавалерийски дивизии не проявиха това, което ние очаквахме отъ тѣхъ. Други биха били резултатитѣ, ако, вмѣсто да ги разпрѣскаме безразсждно, равномерно предъ цѣлия фронтъ, и вследствие това да ги оставиме да действуватъ противъ

крепости и въ планини, бихме ги събрали предъ или задъ свободното дѣсно крило. Въ ограничената позиционна война не се удаде случай за употребление на кавалерийскитѣ дивизии. Тѣхното превръщане на стрелкови дивизии и използването имъ като пехота бѣ естествена последица отъ липсата на достатъчно сили. Само ако единъ пробивъ на Западния фронтъ би далъ резултатъ, модерно обучената, екипирана и командувана конница би могла пакъ да изиграе ролата си. На Източния боенъ театръ, кждето условията на борбата и теренътъ бѣха по-благоприятни, конницата извърши полезни дѣла. Желаящитѣ да ги проучатъ нека си послужатъ съ поучителнитѣ описания отъ генералъ фонъ Позенъ.

Да се тегли, обаче, заключение отъ изхода на войната за излишността, следователно, за вредата отъ кавалерийскитѣ дивизии, е погрѣшно; ала повърхностното разглеждане на въпроса не би могло да ни даде друго заключение. Заключението ще бжде право за този, който си представлява бждещата война като едно повторение на последната и допуска, че народитѣ пакъ ще се навратъ въ окопитѣ. Обаче който вѣрва, какво позиционната война е противоположностъ на истинската война, че тя води до продължително омаломощаване на материално по-слабия, но не може да извоюва решителната унищожаваша победа, която е и целта на всичката военна мисль, който, следователно, смѣта, че победата въ бждеще трѣбва да се търси въ подвижната война, той не би се отказалъ отъ единъ родъ войска, чиято особеностъ се крие въ подвижността ѝ.

Летцитѣ дойдоха въ помощъ на конницата, а не за да я измѣстятъ. На разузнаването отъ въздуха се възлагатъ други, нови задачи, които кавалерийското разузнаване не можеше да изпълни; на границитѣ на двата разузнавателни района се допълватъ резултатитѣ, добити отъ тѣзи два рода войски. Близкото разузнаване се предоставя на конницата, чиито очи дори и облачното небе не помрачава. Въ сръзка съ въздушната ескадра, кавалерийската дивизия става помощна.

Моторизирането на армиитѣ е единъ отъ най-важнитѣ военни въпроси; обаче, той е станалъ вече шаблонна фраза въ устата на невежитѣ и на специалиститѣ въ тази областъ. Нѣкои пророци виждатъ вече цѣлата войска превърната въ

бронирани машини, като конниците сж замѣстени отъ войници на мотори. Още не сме стигнали толкова далечъ и ще бжде по-добре да вземемъ подъ внимание сегашнитѣ условия, когато искаме да разглеждаме настоящето и близкото бждеще. Наистина, ние не искаме и не бива да си затваряме очитѣ предъ усъвършенствуването на земния моторъ и предъ военната му приложимостъ, а трѣбва теоретически и до колкото ни е възможно практически да си направимъ изводитѣ за неговото използуване. Обаче, трѣбва да се пазимъ отъ изоставяне на годното, изпитаното, съществуващото заради бждещото и възможното. Накратко само ще забележимъ, че за сега още пѣтицата, мостоветѣ, планинитѣ не допушатъ едно масово употрѣбление на камионитѣ, тъй както, отъ друга страна, и самъ материалътъ, съ който можемъ да разполагаме или какъвто бързо можемъ да си доставимъ, ни ограничава въ замислитѣ. Моторната кола има две главни военни задачи: да образува единъ новъ самостоятеленъ родъ войска и да служи като транспортно срдѣство за превозване на хора, орждия и материали за войската. Бойнитѣ коли могатъ да станатъ единъ особенъ родъ войска, редомъ съ пехотата, кавалерията и артилерията, безъ, обаче, да измѣстятъ която и да било отъ тѣхъ. Транспортнитѣ коли могатъ и трѣбва, използувани правилно и съ мѣрка, да дадатъ на кавалерийскитѣ дивизии съществено нарастване на силата имъ.

Ето защо, разрешението на загадката се крие въ използуване достиженията на техниката за преработване и модернизиране на това, което имаме, но не и въ замѣстване живото съ мъртавата машина. Живото — това е нашата конница — трѣбва да се развие споредъ духа на новото време, като, при пълно запазване на нейното качество, се стреми да стигне до най-голямо съвършенство.

Въ първо време следъ войната, когато всичко бѣ рухнало и всичко трѣбваше да се създава отново, се появиха чудновати предложения какъ да се извърши организацията. Отъ набързо стѣкменитѣ презъ време на вътрешнитѣ борби части, отъ летяцитѣ отряди, въ които бѣха размѣсени всички видове орждия, споредъ нуждата и повелята на момента, нѣкои вземаха примѣръ, за да настояватъ щото бждещата войска да се състои отъ подобни формации, които не могатъ нито да се обучаватъ, нито да бждатъ употрѣбени въ истин-

ската война. Даже се повдигна въпросъ и за универсаленъ войникъ, който трѣбваше да може всичко, а въ сждностъ нищо да не може така както трѣбва. На тѣзи и други подобни идеи, тури бързъ, макаръ и нежеланъ, край Версайлскитъ принудителенъ договоръ, който ни предписа до най-малка подробностъ какъва може да бжде организацията на нашата войска. Допусна ни се да имаме при 7 пехотни — 3 кавалерийски дивизии, или иначе изразено, при 21 пехотни полка — 18 конни. Наистина едно поразително съотношение. Защо нашитѣ врагове го установиха така, не ни е известно; но едва ли е било отъ желание да ни се направи добро. Азъ никога не съмъ съжалявалъ за това, но се заловихъ на работата съ решението и тукъ, както другаде — *to make the best of it* *), или съ други думи: до колкото е възможно да се стѣгнатъ тѣзи кавалерийски дивизии и да се стори всичко за подготовката имъ, споредъ опитътъ, който имаме, и споредъ ограниченитѣ срдѣства, съ които разполагаме. По-нататкъ ще бждатъ изложени накратко мислитѣ, които сж ме ръководили.

На чело азъ поставямъ фразата, която отправихъ къмъ конницата още въ началото: че кавалеристътъ трѣбва да може и да работи най-много отъ всички войници, защото едновременно съ собствената му яздова дейностъ той трѣбва да може да изпълни и порученията, които се възлагатъ на войницитѣ отъ другитѣ родове войски. Една действително възвишена целъ; обаче военната служба изисква идеали.

Най-първо се касаеше да се запази кавалерийския духъ и да се пробуди той тамъ, където бѣ необходимо. Този кавалерийски духъ е едно особено, собствено нѣщо. Всѣки родъ войска трѣбва да се счита за първи. Така се поражда похвално и полезно съревнование. Ако при това съревнование се изпадне въ погрѣшка, тя проличава изведнажъ и ръководящата ръка ще може своевременно и грижливо да я премахне; но не бива да се дразнимъ отъ всѣко едно младежко надценяване, срещу което самиятъ животъ и ежедневнитѣ му изисвания сж обикновено най-доброто противодействие. Не бива да се притягва самочуството на еди-

* Английскъ изразъ — значи да се извлече (или да се направи) най-доброто отъ него.

ния родъ войска, а по-добре е да се погрижимъ да възбудимъ същата гордостъ и у другитѣ. Коньтъ не облагородява човѣка, а, напротивъ, човѣкътъ облагородява коня, оржжието и машината. Само съ дѣла може да се докаже чия стойностъ е по-голямъ.

Единъ родъ войска трѣбва самъ да се развива, самъ да се усъвършенствава. Въ първото време отъ пресъздаването на армията трѣбваше да прехвърлимъ офицери отъ другитѣ родове войска въ коннитѣ полкове, съ цель да разпредѣлимъ по възможностъ равномерно за всички родове войски тежкото и болезнено уволнение на офицери, тъй като пехотата и артилерията се намалваха въ много по-голямъ размѣръ, отколкото кавалерията. Това бѣ една мѣрка, къмъ която се прибѣгна отъ нужда; тя бѣ временна. Едно здраво и естествено развитие изисква, што всѣки родъ войска да се попълва съ свои офицери, поне до командиръ на полкъ включително. Единъ пехотинецъ може да стои върху коня отлично, може да разбира отъ коне повече, отколкото нѣкой кавалеристъ, но, въпрѣки всичко това, той нѣма да бѣде добъръ командиръ на коненъ полкъ. Винаги ще му липсва опитността, която се добива чрезъ дългогодишна практика въ обучението. Той може да научи какъ трѣбва да води полка си въ боя, но нѣма да научи какъ да го обучи за бой. Ще му липсва обаянието и доверието у подчиненитѣ му, а тѣ иматъ голѣмо значение както въ военно, така и въ мирно време. Би било признакъ на лоша подготовка, ако конницата не би имала винаги подходящи кандидати за освобождаващитѣ се ваканции за командири на полкове. Прочее, трѣбва да се пазимъ отъ експериментитѣ на случайността, които показватъ само че липсва разбиране или добра воля, ако не сѫ продиктувани отъ стремежа да се изравни старшинството.

По принципъ, обучаването въ единъ родъ оржжие, включително до полковъ командиръ, трѣбва да носи характера на съзнателна едностранчивостъ. Това не прѣчи на необходимостта да се опознаваме, отначало малко, а съ високото положение въ по-голямъ размѣръ, съ същността и предназначението на другитѣ родове войски, особено, когато, благодарение на общата подготовка въ военнитѣ училища, то може да се постигне лесно посредствомъ временно

прикомандироване къмъ другитѣ родове войска. Но никога не трѣбва да се допуша шаблонното превеждане ту тукъ, ту тамъ. Който е почналъ като пехотинецъ или кавалеристъ трѣбва, безъ да се гледа на предизвиканитѣ поради особени обстоятелства изключения, да свърши и като пехотинецъ или кавалеристъ. Едва отъ генерала се изисква да може да командува надъ всички родове войски. Отъ това следва, че може да се допустне штоо достойни и подходящи генерали, макаръ и да произхождатъ отъ другитѣ родове оржжия, да заематъ командующи длѣжности въ голѣмитѣ кавалерийски части, защото тукъ командуването и общата тактическа подготовка иматъ преимущество предъ подготовката по родана собственото оржжие. Но правило трѣбва да бѣде, че дорн и началницитѣ на кавалерийски дивизии трѣбва да се избиратъ отъ конницата. Интервалътъ между длѣжноститѣ полкови командиръ и началникъ на дивизия, който се създава поради обстоятелството, че не ни е позволено да имаме кавалерийски бригадни командири, може да бѣде преодоляванъ целесъобразно и ползотворно чрезъ причисляването къмъ другитѣ родове войска или посредствомъ възлагане на друго временно порѣчение.

Едно наложително условие за развоя на единъ родъ войска е да може тя сама да си избира и сама да обучава офицеритѣ—замѣстници. На командира на полка трѣбва да се предостави пълното и неограничено право да избира офицеритѣ—замѣстници за своя полкъ. Ако той не е въ състояние да направи добъръ подборъ, значи, че не може да изпълни длѣжността си въ една важна областъ и, следователно, не бива да се остави на тази длѣжностъ. За щастие, голѣмото число на достойни кандидати позволява на командира да избере тѣзи, които му се струватъ най-достойни. При този подборъ той трѣбва да се ръководи само отъ интереса на оржжието и въ частностъ отъ интереса на неговия полкъ. Да му се отнеме отъ по-висшата инстанция тази отговорностъ и вмѣсто способноститѣ на отдѣлнитѣ кандидати да се поставятъ други съображения е неразумно и може да доведе само до влошаване качеството на замѣстницитѣ. Казаното се отнася, естествено, не само за конницата, но и за всички родове войска, а така също и за попълването или замѣняването на подофицеритѣ.

Ако сега разгледаме въпроситѣ за подготовката на конницата ще се установи, че многочислеността на задачитѣ налага и особено залагане при обучението. Това за сѣга най-напредъ подготовката на по-големитѣ началници. Преди войната бѣ трудно да се постигне погледната чрезъ практически упражнения, тъй като събирането на по-големи единици бѣ възможно само въ рѣдки случаи. Сега въ това отношение сме по-добре, защото нѣма нужда отъ коствацето тѣжко скъпо обучение въ масови кавалерийски атаки; но отъ друга страна необходимостта отъ възможно по-чести събирания на големи кавалерийски части остава да сѣ шестува, тя дори е нарастнала въ сравнение съ по-преди съ уголѣмяването сферата за действие на конницата. Ако за бойнитѣ обучения сѣ, изобщо, достатъчни учебнитѣ плацове на частитѣ, стига правилно да се използватъ, подготовката за оперативнитѣ задачи изисква отъ конницата да прави упражненията си на свободно поле, използвайки модернитѣ сръдства за съобщение, моторизирани части и летцитѣ. Подготовката за бойни действия, които сѣ въ непосредствена зависимостъ отъ другитѣ родове войски, се постига чрезъ участието на коннитѣ полкове въ маневритѣ на пехотнитѣ дивизии. Участието на висшитѣ кавалерийски офицери въ тѣзи маневри (макаръ и тѣхнитѣ части да не взематъ участие), както и въ останалитѣ занятия на другитѣ родове войски или въ специалнитѣ курсове, ще имъ даде възможността да добиятъ необходимитѣ имъ практически познания. Извънъ теоретическитѣ упражнения, при голѣмитѣ полски поездки съ висшитѣ началници, при военнитѣ игри върху картата, както и при урежданитѣ въ по-малкъ районъ специални кавалерийски поездки, остава все пакъ едно обширно поле за дейностъ, която трѣбва да се допълва и чрезъ самостоятелно изучаване на военната история. При това изучаване искамъ да обърна вниманието върху едно нѣщо: тъкмо за употреблението на конницата военната история дава въ изобилие поучителни примѣри. Важното е само да се отдѣли външното, промѣнливото отъ трайното. Великитѣ принципи за употреблението на конницата оставатъ сжщитѣ, макаръ и последното да се нагажда споредъ промѣнитѣ се условия.

Отъ всичко може да се извлѣче поука, дори и отъ грѣшкитѣ; само че не бива да считаме нашитѣ предшественици за по-глупави отъ насъ, щомъ не сѣ имали нашата опитностъ и не сѣ притежавали тѣзи сръдства, които сѣ изнамѣрени въ наше време. Днесъ вече ние нѣма да хвърлимъ, подобно на Фридрихъ Велики, въ края на сражението звѣнтящитѣ ескадрони срещу колебающия се врагъ; обаче, модерниятъ Зайдлицъ*) ще поведе своевременно своитѣ добре скривани конници съ подвижнитѣ си огнестрелни оржжия въ фланга и въ тила на противника, за да съдействува на настѣпващитѣ други родове войски за извоюване на крайната победа. Засилениитѣ съ стрелци, съ далекобойна артилерия върху моторни коли и съ летци кавалерийски дивизии на новия Наполеонъ ще изпреварватъ разбититѣ при Йена пруски войски, за да имъ подготвятъ при рѣката Одеръ унищожението! Отъ по-новото време могатъ да се посочатъ като образцови кавалерийскитѣ действия въ борбитѣ между северо и южно-американскитѣ щати, а въ най-ново време — действията на руската кавалерия подъ командата на Будиени и тѣзи на турската — срещу гърцитѣ.

Изобщо отъ кавалерийския командующъ, както и отъ всѣки другъ генералъ, ние трѣбва да изискваме, щото той, понеже отколкото бѣ преди войната, да се счита до края на своята кариера не само като учителъ, но така сжщо и като учащъ се.

При специалната кавалерийска подготовка обучението съ коня стои на първо мѣсто. Обръщението съ коня и използването му не е, наистина, задача само на конницата, а на всички родове войски, обаче, при кавалерията то играе една особенна роля. Целта на военното яздово изкуство не е само да отнесе яздача, а съ него и оржжието му, на желаното мѣсто, но това мѣсто да се достигне допустимо най-сигурно и най-бързо и то при възможно най-големо запазване на коня. За това е необходима основна и целесъобразна подготовка на коня и яздача. Възможно е на набързо обучени яздачи да се дадатъ полудиви коне и да имъ се възложи нѣкакво военно поръчение, но тѣ не ще представляватъ ни-

*) Зайдлицъ, пруски генералъ, се отличи съ командването на цялата кавалерия при Розбахъ (1757 г.).

каква кавалерия. Кавалерията не може да се импровизира и изискванията, които ние поставяме на яздещата войска, не могат никога да се изпълнят от една милиционна конница.

За конницата е от голямо значение, редомъ съ конския материалъ, и учението по язда. Трудноститѣ, на които се натъкна първоначално подготвянето на подходящи учители за нашата нова конница, бѣха голѣми. Днесъ тѣ могат да се считатъ презъзможнати въ по-голѣмата си частъ. Успѣхитѣ въ яздовото изкуство сж задоволителни и очебийни. Манежната дресировка — иѣког гледаха на нея съ съмнение — е отново призната като отлично срдство за обучаване на човѣка и коня, безъ при това да се изпуска изъ видъ, че тя самата не е целъ, а срдство къмъ целта — яздата въ полето. На единичната язда, въ противоположность на яздата въ отдѣление, се отдаде по-голѣмо значение, поради съзнанието, че не събраното отдѣление, а отдѣлниятъ кавалеристъ е по-цененъ въ боя. Въ тази смисълъ участието на конницата въ състезанията трѣбва да се поздравя. Състезанията трѣбва да целятъ достигането на съвършенство въ дресиравката и скачането. Тукъ трѣбва да се придържаме у съзнанието, че — както при всички други спортове — не самитѣ рекордни постижения, а непосредственото имъ влияние за повишаване на срдната обща подготовка е отъ военно значение.

Отъ безспорна важность е грижата да се развива обичайта къмъ яздата въ мирно време. Редомъ съ незаменимитѣ отъ нищо конни състезания, въ които поради характера имъ могат да взематъ участие само малцина, трѣбва да се поощрява ловджийската язда и изобщо всички видове язда въ полето. Ще трѣбва да се радваме, ако въ нея взематъ масово участие редомъ съ офицеритѣ и голѣмо число подофицери и войници. Твърде желателно би било да се въведе въ войската и така наречениятъ спортъ „поло“. Неговото значение за обучението въ язда е несъмнено. Спѣнката въ разпространението на този спортъ лежи въ това, че ще струва скъпо, докато ние трѣбва да вкарваме отъ странство специалния конски материалъ за него. Успѣемъ ли да произведемъ подходящото конче за играта „поло“ отъ източно-пруската конска раса и улеснимъ ли участницитѣ въ този спортъ, като имъ дадемъ възможность да се ползуватъ отъ кончетата на войската, сществуващитѣ трудности ще бждатъ прео-

должани. Съвсемъ не е необходимо тѣзи военни тимове да влѣзатъ въ състезание съ международнитѣ играчи; обаче, всрдѣ конницата този полезенъ спортъ може да се разява. За участието въ международни състезания може само да се говори, разбира се, подъ необходимия контролъ и съ така налѣжащия за такива случаи тактъ. Но всѣки трѣба да знае, че подобни участия на армията въ спортни състезания не сж възможни безъ благоволение и снизхождение, а така сщщо и безъ материална поддрѣпа. Съвсемъ не е желателно, яздачтъ да е зависимъ отъ частната помощъ, или яздата да се превърне въ въпросъ на кесията. Тукъ е необходимо убеждението, че конниятъ спортъ не е частенъ луксъ, а единъ незаменимъ факторъ при подготовката на армията.

Особено мѣсто въ кавалерийската подготовка заема плуването на конницата, което трѣбва, съ използване на сществуващитѣ помощни срдства, да се доведе до степенъ, што никога отъ срдно-европейскитѣ рѣки да не бжде препятствие за кавалерийскитѣ части.

Не мога да завърша отдѣла за яздовата подготовка, безъ да изтъкна, че каквото германската конница можа да достигне въ яздовото изкуство, въпрѣки всичкитѣ трудности, се дължи главно на разбирането, на труда и на примѣра на нейния първи инспекторъ, генерала отъ кавалерията фонъ Позекъ.

Целта на яздата е да се пренесе оржжието къмъ врага. Напусне ли коня си, кавалеристтъ става пехотинецъ и ние едва ли бихме могли да му простимъ, ако той не може да изпълни успешно коя да е отъ задачитѣ на пехотинеца досѣжно употреблението на оржжието или използването на мѣстността, макаръ че въ кавалерийското сражение развоятъ отива по-бързо и че за подготвителнитѣ мѣрки остава по-кратко време. Това изискване се отнася повече за началника, отколкото за войника. Отъ голѣмо значение е грижливата подготовка съ карабината и левата картечница, както и умѣнието да се работи съ тѣхъ ведно съ тежкото оржжие, отъ каквото и кавалерийскиятъ бой, подобно на пехотния не може да се откаже. Тежката картечница даже играе една първостепенна роля въ кавалерийския бой.

Огневата борба на кавалерията представлява една особеность; при вкарването на кавалерията въ боя трѣбва да

се прави отрано сметка, че следъ постигането на целта си, боятъ се преустановява, за да се започне на друго място. Рядко атаката на конницата ще се продължава въ дългочасова борба, както е при пехотата; това обстоятелство позволява да се развие по-голям фронтъ за сметка на разчленяването въ дълбочина. Преходътъ отъ движението върху коне къмъ пръскането въ пехотенъ строй е отъ решително значение. Принципно трѣбва: да се дойде върху коне до врага, доколкото положението и мѣстността позволяватъ, а отъ друга страна не толкова близо, че да се попрѣчи на спокойното преминаване отъ коненъ въ пеши строй. Мѣстоположението на конетѣ е отъ най-големо значение; тѣ не трѣбва да бждатъ изложени на жертви, защото съ загубването имъ конницата губи своята мощъ, своята подвижностъ; не бива да бждатъ държани и много назадъ, защото така се губи излишно време за достигане до тѣхъ.

Въ мирновременитѣ занятия трѣбва да се обръща строго внимание щото конетѣ и бойнитѣ коли да се поставятъ на съответнитѣ мѣста, тъй като при тѣзи занятия липсватъ неприятелскиятъ огънь и неприятелскитѣ летци, които ни принуждаватъ да се откажемъ отъ всѣкакви удобства за сметка на скритността. И много енергия, много фантазия сж необходими, за да се накаратъ войнитѣ да държатъ сметка за възможнитѣ нападения и жертви.

Отъ време на време е препорѣчително, при единичната подготовка, да се привлича пехотна поддръжка за и всрѣдъ огневата борба; обаче конницата трѣбва да се стреми да запази самостоятелността си и въ този случай.

Обединяването на конницата и леката артилерия е за насъ една стара привычка. За нея може много да се каже, но това би ни отвлѣкло твърде далечъ. Трѣбва да се изтъкне че тежката далекобойна артилерия може да подпомогне кавалерийскитѣ дивизии при изпълнение на бойнитѣ имъ задачи също така, а дори и по-резултатно, защото много отъ тѣзи задачи сж и ще бждатъ некалъпними въ скоро време безъ крутата стрелба отъ леки и тежки гаубици. Затова опознаването съ артилерията, нейната подвижностъ, употрѣбление и действие е дългъ на кавалериста.

Пионерната подготовка — обучаването на нѣкои конни части въ пионерна служба или създаването на специални пио-

нерни отдѣления — трѣбва да стане главно подъ съображението да се запази и осигури поданижността, т. е. да се разпростре най-първо върху преодоляването на препятствия, потоци и върху прокарването и подобряването на пѣтищата, главно заради следващитѣ отзадъ моторизирани части. Предишното обучаване въ минно-подрианото дѣло не бива да се изоставя.

Единъ отъ най-важнитѣ отрасли въ подготовката на конницата е разузнавателната служба. Макаръ и да излъзохме отъ войната съ съвсемъ новъ опитъ въ тази областъ, макаръ и следъ това да се направиха голѣми открития, ние стоимъ предъ още по-големи изненади на бъдещето, които ще принесатъ не малка полза за конницата. Това дава достатъчно основание на кавалериста да се занимава съ всички форми на разузнавателната служба. Техническата подготовка за тази служба, лична и материална, е много обширна. За организирането на разузнавателнитѣ срдѣства е необходимо да има въ всѣка частъ, по-голема отъ полкъ, една централа, въ която да се събиратъ и отъ която да изхождатъ всички нишки; само по този начинъ може да се добие взаимодействие и да се постигне пестеливо използване на всички органи, човѣшки и технически, на патрулитѣ, летцитѣ, телеграфата, телефона и радиостанциитѣ. Командующиятъ работи чрезъ своята централа на връзкитѣ въ тѣсно единение съ началника на артилерията. За обучението спомагатъ упражненията въ предавателната и разузнавателната служби въ по-малкъ или въ по-голямъ мащабъ. При тѣзи упражнения трѣбва да се предвиди грижливо единично обучение на персонала, както и упражнения по картата.

Необходимостта отъ съчетаването на разузнаването въ въздуха съ това отъ коня, за жалостъ, за германската конница сега само теоритическо, налага познаване на свойствата и дейността на въздушното оржжие, за да могатъ да му се възпожатъ целесъобразни задачи. Това създава за висшитѣ кавалерийски началници едно ново важно поле за работа. Съчетаването на дветѣ срдѣства за разузнаване ще покаже какъ трѣбва тѣ да се допълватъ, какъ да се докосватъ и, може би, да се пресичатъ границитѣ на тѣхната дейностъ, и защо, най-после, едното оржжие не може да се замѣсти съ другото.

Ние живеемъ въ едно време на разпространение на моторната кола, даже и въ военния организъмъ. Въпросътъ за моторизирането на войсковитѣ части не трѣбва и не може да бжде разгледанъ подробно тукъ. Но тъй като моторизирането повишава сжществено подвижността, то засѣга на първо мѣсто конницата. Стременътъ, шото тежкитѣ оржия да могатъ да следватъ яздачитѣ въ сжщия темпъ, е билъ винаги отъ значение и придобива ново такова, шомъ искаме да повишимъ, отъ една страна, огневата сила, а отъ друга самостоятелността на конницата. Ето защо за нея е отъ голѣмо значение да може да останови, посрѣдствомъ теоритическо изучаване и практически опити, до колко сме въ положение да въведемъ за сега моторизирането на подрѣжкитѣ, както можемъ да очакваме отъ дейността на такива части, какъ трѣбва тѣ да бждатъ използвани и какъ, преди всичко, трѣбва да се свърже тѣхната дейность съ тази на яздачитѣ. Отъ тукъ следва, че познаването сжществото на моторната кола и на мотора е още една нова областъ отъ кавалерийската подготовка.

Азъ не могъ да приключа тѣзи кратки разсждения върху подготовката, безъ да изтъкна колко сжществено е за нея самото възпитание на частите, това което ние наричаме вътрешна служба въ най-широка смисълъ. Формирането на характера у отдѣлния войникъ, неговото вътрешно духовно калване, възпитаването на подофицерския корпусъ, ржководенето на офицерския корпусъ — всичко това сж въпроси, които на съставляватъ никаква кавалерийска особеность. Гржжата за войника презъ време на занятията, както и следъ тѣхъ, е общъ дългъ на всички родове войски. Ако азъ засѣгамъ тукъ тази страна на службата, това го правя за да предупредя да не се пропуснатъ възпитанието и гржжата за войника, за които обикновено не остава време, поради претрупаността на различнитѣ отрасли отъ обучението и поради разнообразието на ежедневнитѣ служби. Съ пълно право и подъ страхъ на отговорность гржжата за коня стои у кавалериста; на първо мѣсто; конятъ не е само единъ склпъ, повѣренъ нему, материалъ, но, преди всичко, оржжия, запазването на което е свещенъ дългъ на войника. При такова разбиране, службата въ конюшната, иначе много нападана, добива идеална цена. Сжщинска радостъ е да се мине презъ свѣтлитѣ,

чисти, провѣтрени конюшни, въ които си почиватъ охраненитѣ и съ блѣстящъ косъмъ коне, но следъ това ние трѣбва да намѣримъ въ казарменния районъ удобни и приятни жилищни помѣщения за войникитѣ и весели и добре наредени лавки, кждето войникътъ да си отпочива подиръ тежката си служба. Труднитѣ и разнообразни цели на обучението могатъ да бждатъ постигнати само ако успѣемъ да възпитае отдѣлния войникъ къмъ драговоодно сътрудничество. Отъ подофицеритѣ началникътъ трѣбва да си създаде енергични и разбрани помощници за всички отрасли, а главно помощници за обучаването въ язда. Обаче офицерътъ не бива никога да изтърава отъ ржцетѣ си общото ржководство; той е и трѣбва да остане учителътъ, началникътъ, образецътъ.

Формирането на по-голѣми кавалерийски части е една особено трудна проблема. Нѣкои предлагатъ да се вземе за основа бригадата съ придаденитѣ ѝ специални части и команди и посрѣдствомъ събирането на нѣколко бригади да се образуватъ кавалерийски дивизии и корпуси. Азъ намирамъ, какво бойната мощъ на една усилена бригада е твърде недостатъчна, за да изпълни повечето отъ задачитѣ, които се възлагатъ на конницата и че по-добре ще бжде да се избере за норма една формация, която притежава достатъчно бойна мощъ за изпълнението на тѣзи задачи. Желателно е още, шото тази бойна единица да бжде сжщевременно и една самостоятелна мирновременна формация, както е случаятъ у пехотата. Така ние ще дойдемъ до кавалерийската дивизия която се състои отъ три бригади, всѣка отъ по два полка. Допущането на три бригади въ дивизията отговаря на желанието да се постигне по възможность най-голѣма гъвкавостъ. А усилената бригада, отъ два полка, ще бжде въ състояние да разреши повечето отъ задачитѣ, възлагани ней, като на частъ отъ дивизията. Числото на полковетѣ не е извънъ силитѣ на дивизионния началникъ, който е отговоренъ за обучението, подготовката и командването имъ. Придадемъ ли на полковетѣ органически принадлежащитѣ имъ тежки оржжия, а на дивизията — три леки полски батареи, пионерно отдѣление и разузнавателно отдѣление, то ще имаме пълната основна бойна единица. Въ този си съставъ кавалерийска-

та дивизия трябва да съществува и въ мирно време; обаче този съставъ не е достатъченъ за повечето бойни задачи на дивизията. Необходимитъ за тази целъ подкрепления трябва да се даватъ на дивизията при възлагането на всяка отделна задача и споредъ вида на последната. Задачитъ сж различни по същество и толкова разнообразни, че става нужда съобразно условията да се придаватъ къмъ кавалерийската дивизия като подкрепления, пехота, артилерия, пионери, лети и обози. Считаю, че е погрѣшно да се излиза извънъ поочената мѣрка и да се създава една по-могуща „нормална“ кавалерийска дивизия; това би било признакъ на недостатъчно гъвкавъ умъ и резултатътъ ще бжде, че „нормалната“ дивизия би била тѣкмо недостатъчно или погрѣшно организирана за изпълнение на задачитъ, които ѝ се възлагатъ.

Този мисълъ ни навежда къмъ скициране на най-важнитъ задачи, които би могло да се възложатъ на кавалерията, да да проверимъ отъ тѣхъ дали нашата постановка е вѣрна.

Започването на неприятелскитъ действия открива две задачи за кавалерията, които части сж готови и едва ли се нуждаятъ отъ подѣлване при мобилизацията — прикриване на съсредоточението и охраната на границата. Тѣзи задачи могатъ да бждатъ изпълнени отбранително или нападателно. При възприемане на първия начинъ се образуватъ широки, слабо заети фронтове, съ добре развита разузнавателна мрежа и изкуствено създадени препятствия, като назадъ се държатъ силни подвижни резерви. Далечното разузнаване за установяване на неприятелското съсредоточение подематъ летцитъ. При изпълнението на тази задача, кавалерийската дивизия ще се нужда да ѝ се предаде пехота (пограничните части).

Трѣбва ли задачата да се разреши чрезъ настѣпателни действия съ изнискане охраната напредъ, налага се да се променятъ линията на неприятелскитъ погранични войски. За това се иска дружностъ и възможно по-неочаквано насочване на действията, като се повиши бойната сила на дивизията посредствомъ артилерия и подвеждане на пехота за задържане на завладяната позиция. Успѣе ли се да се открие свободенъ пътъ, разузнаването на конницата става едно допълнение къмъ далечното разузнаване отъ въздуха. Въ такъвъ случай отъ кавалерията се изисква да събира сведения чрезъ разпитване

на мѣстното население, чрезъ залавяне на пленници, подслушване на телефоннитъ разговори, а сжщо и да поврежда неприятелскитъ връзки за съобщения.

Войната може да се започне и съ по-големи и самостоятелни кавалерийски действия, ако определенитъ за това формации сж готови преди да започнатъ операциитъ съ масата на войскитъ. Целта на такива предприятия може да бжде продължително възпрепятствуване на неприятелската мобилизация и съсредоточение чрезъ бойни действия или разрушения; голѣмитъ самостоятелни кавалерийски действия могатъ да послужатъ така сжщо и за постигане на нѣкоя политическо-военна целъ. За такива предприятия кавалерийската дивизия трѣбва да бжде засилена чувствително и съответно особенитъ на задачитъ си. Но съ засилването не бива да се уреди на подвижността, защото тѣкмо у нея се крие силата на едно подобно предприятие. При такива широки задачи конницата се нуждае отъ пехотна поддръжка, защото иначе нейната сила на огъня би спаднала твърде скоро. Охраната на мѣстоквартируванията и на връзкитъ изисква постоянно отдѣлянето на команди, които не могатъ да се взематъ отъ кавалерийскитъ части, защото тѣ биха ги отслабили прекомерно. Пехотната поддръжка трѣбва да се направи и подѣржа подвижна посредствомъ камиони, иначе тя ще стане баластъ. Мѣняващитъ се бойни задачи на дивизията изискватъ подвижна и сжщевременно ефикасна артилерия; тукъ, преди всичко, е отъ значение огънятъ на тежкитъ далекобойни оръдия. Тѣ позволяватъ да се започне боя отъ далечно разстояние и принуждаватъ врага да вземе сжщитъ мѣрки, които ще бждатъ действителни шомъ като подвижниятъ нападатель, подъ прикритието на своята артилерия, се е отдрѣпналъ предъ превъзходящата отбрана на неприятеля. Често пѣти подвеждането на далекобойна артилерия на важни пунктове, като желѣзнопѣтни възели, може да бжде само по себе си целъ; тогава другитъ родове войски взематъ единствено ролята да бждатъ прикритие на артилерията; такава целъ, често пѣти, може да наложи да се вкара въ действие решително и бързо щѣлата разполагаема бойна сила и се изнесе борбата до край. Ясно е, че при такива голѣми по размѣръ и отдалечени отъ изходната база предприятия играе важна роль свързката, именно свързката

по безжичния телеграфъ или телефонъ. Отъ извънредно голѣмо значение е взаимодействието съ летците, затова съответните аероплани формации трѣбва да бждатъ дадени въ подчинение на кавалерийската дивизия. Чрезъ доставенитѣ отъ тѣхъ сведения, кавалерията придобива значителна свобода и сигурностъ при избора на своитѣ оперативни цели. Тѣсната връзка съ изходния пунктъ, съ родината или съ собствената армия ще бжде прекъсната често пѣти още въ първия или втория день. Поради това се налага голѣма самостоятелностъ при попълването на силитѣ, които ще се добие съ придаването на лекоподвижни транспортни колони за подвозване на бойни припаси, фуражъ и бензинъ. Количеството на транспортнитѣ колони трѣбва да се определя само съобразно задачитѣ, които ще се възлагатъ. Шаблонното разпредѣление на транспортнитѣ колони има този недостатъкъ, че е нецелесъобразно за повечето случаи; при него може да липсва тѣкмо необходимото, а излишното да бжде въ изобилие. Най-голѣмата трудностъ се крие въ подвоза на достатъчно количество артилерийски бойни припаси, още повече, че липсата отъ такива може да постави нежелани граници на предприетото. Въ случая вѣроятно ще може да се помогне посредствомъ транспортни аероплани. Фуражъ и бензинъ ще могатъ да се намѣрятъ въ района на бойнитѣ действия, макаръ и твърде рѣдко, въ достатъчно количество. Ако връзката съ изходната база се прекъсне напълно, трѣбва да се организира една нова продоволствена база, като се положатъ грижи шото снабдяването на изнесената напредъ кавалерия да се възстанови и поддържа непрекъснато. Транспортнитѣ колони при подобни предприятия трѣбва да бждатъ въоръжени достатъчно; шофьоритѣ и придружаващиятъ ги персоналъ трѣбва да иматъ карабини и леки картечници; но само това не стига, отдѣлни охраняващи команди съ същата подвижностъ трѣбва да придружаватъ колонитѣ.

На кжсо, описаната по-горе дейностъ на кавалерията може да се приложи на дѣло не само при започването на войната, но и презъ време на сжщата отъ отдѣлнитѣ и незасѣгнати непосредствено отъ главнитѣ действия на бойния театъръ части.

Когато кавалерийскитѣ дивизии сж придадени къмъ армията, тѣмъ се възлага преди всичко задачата да допълватъ

разузнаването на летцитѣ. При всеотрапната подготовка на нашата кавалерия едва ли има какво ново да се каже за тази служба. Трѣбва да се напомни само, че при сближаването на войскитѣ, находящитѣ се помежду имъ кавалерийски части трѣбва своевременно да се изтеглятъ.

Въ този стадий на борбата за кавалерийскитѣ дивизии може да настъпи известна пауза въ действията. Тя ще бжде нежелателно необходима за възстановяване на боеспособността, ако дивизията се свърща отъ нѣкое специално поръчение или отъ усилено разузнаване. Придаденитѣ ѝ за изпълнение на досегашнитѣ задачи части се отнематъ, за да се изпратятъ на друго мѣсто. Дивизията се оттегля или задъ фронта или се насочава задъ едно крило, откъдето, безъ да се лишава значително отъ необходимата почивка, може да извършва прикриване на фланга чрезъ разузнаване.

При приближаващия се край на сражението, кавалерията може да измѣни значително съотношението на силитѣ въ собствена полза, ако приалѣче срещу себе си неприятелски сили отъ фронта. Удаде ли ѝ се да прѣчи на неприятелското настъпление отъ фланга, тя ще може съ нѣколкократни опити въ тази насока да приалѣче срещу себе си значителни сили, особено ако противникътъ не разполага съ кавалерия и е принуденъ да отдѣли пехота за отпоръ и охрана. Съ това той изгубва и време и сили. Отъ тука личи колко желателно е собственото настъпление да бжде придружено отъ кавалерийско прикритие отъ къмъ открития флангъ. За такова съдействие отъ къмъ фланга кавалерията ще има по-малко нужда отъ засилване съ пехота, а ползата отъ придаване на далекобойна артилерия ще бжде много голѣма. Тази задача съответствава напълно на смисъла на конницата, ндето бързото достигане на изгодното мѣсто за атака, неочакваното вкарване на силитѣ, бързото изчезване следъ постигнатия успѣхъ, появяването отново на другъ пунктъ, сж характернитѣ черти за този начинъ на действие.

При достигането на решителния успѣхъ, конницата се старее да съдействува отъ такова мѣсто, на което е стигнала, благодарение на своята подвижностъ, и отъ кждето може да засѣгне особено чувствително врага. Това мѣсто ще бжде флангътъ, а ако е възможно и тилътъ на противника. Отъ тукъ се явяватъ като особено благодарни цели, преди всичко,

разположената далечъ назадъ неприятелска артилерия, наблюдателнитѣ пунктове на командующитѣ и централитѣ на съобщителнитѣ връзки. Същественото при това положение е тѣсната връзка съ старшия командующъ, чрезъ което се улеснява постигането на решителната победа. Подвижността и действителната артилерийска стрелба сж и тукъ сжщо решающитѣ фактори. Връзката съ танковитѣ отдѣления може да бжде сжщо така твърде изгодна.

И когато победата бжде извоювана, кавалерията придобива отново по-голяма свобода и нови задачи за преследване на врагъ. Успѣхитѣ си тя ще дължи на разпоредителността на командуването, на подвижността си и на силата на огъня си.

Съ това сж дадени достатъчно примѣри за употреблението на кавалерията. Азъ се старахъ само да докажа, че днитѣ на модерно обучената, екипираната и командувана конница не сж преброени и че тх все още смѣе да развѣва флаговетѣ на ликитѣ си въ вѣтъра на бждещето.

Началникъ щаба

Азъ ще говоря само за началникъ щаба въ военно време, въ длъжността и дейността му като помощникъ на главнокомандующия.

Личниятъ опитъ, който имамъ за следващото изложение, ще бжде предаденъ нажсо. Въ началото на войната азъ бѣхъ началникъ щаба на единъ пруски корпусъ, подиръ което станехъ такъвъ на една сборна армия отъ германски и австро-унгарски части; по-късно бѣха началникъ щаба на една сжшо така сборна група армии; после — такъвъ на една друга група армии, която бѣ съставена отъ германски, австро-унгарски и български армии; следъ това — командующъ на една австро-унгарска армия, по-късно — на една австро-унгарска група армии и най-после началникъ щаба на турската действающа армия. Азъ работихъ съ германското, австро-унгарското, българското и турското главни командувания, а така сжшо и съ армиятъ, корпуситѣ и дивизиятъ на всичкитѣ тѣзи четири народа, както и съ тѣхнитѣ началници шабове.

Върѣки обширния ми опитъ, трѣбва да призная, че ми е трудно да опредѣля напълно ясно понятието началникъ щаба; при все това бихъ искалъ да допринеса нѣщо за това опредѣление, тъй като върху дейността на този важенъ воененъ постъ цари често неяснота и понеже искамъ шото ролята, която се пада на единъ началникъ щаба до не бжде нито надценявана, нито подценявана. Целта ми не е да описвамъ преживѣието, а да извади заключения отъ него.

Въ затрудненіето да дамъ една кжса и ясна дефиниция на понятието началникъ щаба, идва ми на умъ единъ малкъ сложенъ. Моятъ оберквартирмайстеръ, така често споменаваниятъ и неправилно оценяваниятъ, нещастенъ и, при все това, отличенъ полковникъ Хенчъ биде единъ пжтъ запитанъ отъ единъ отъ многото случайни посетители на щаба ми: „Какво собствено е оберквартирмайстеръ?“ Хенчъ му отговори съ своя сухъ, саркастиченъ маниеръ: „Оберквартирмайстерътъ върши всичко това, което началникътъ не може или не желва“. Ако

поставимъ вмѣсто оберквартирмайстера началникъ шаба и вмѣсто началника—командующия, ще бждемъ вече близо до отговора на въпроса, макаръ и този отговоръ съвсемъ да не е обосновавъ. Трѣбва да се поровимъ малко по-дълбоко и да пристѣпимъ по-методично, за да ни стане всичко ясно.

Началникъ шаба, споредъ нашитѣ днешни разбирания, е дадениятъ на полководеца съветникъ и помощникъ, който има пълно и отговорно участие въ неговитѣ длѣжности.

Такъвъ началникъ шаба, въобщо, никога не е ималъ. Може би Одисей*) бѣ единъ видъ началникъ шаба въ гръцката войска. Но за единъ началникъ шаба при Александъръ Велики, при Анибалъ, при Цезаря, при всички велики полководци отъ по-последно и близо да нашитѣ дни време, не се споменава нито въ пѣснитѣ, нито въ легендитѣ. И нито Марлбору**), нито принцъ Евгений***) не дѣлятъ славата си съ единъ помощникъ. Густавъ Адолфъ и Карлъ XII не сж имали нужда отъ никакъвъ генераленъ шабъ, а Фридрихъ Велики е насочвалъ самъ полковетѣ си азъ боя отъ покрива на народното събрание въ Росбахъ или отъ седлото си, въ деня на сражението при Лойтенъ. Безъ съмнение, не винаги решенията на всичкитѣ тѣзи и на другитѣ безбройни славни полководци сж изкочили отъ собствения имъ мозъкъ, както Палласъ отъ главата на Юпитеръ. Като мъдри хора, тѣ сигурно сж се вслушвали въ съвета на опитни военначалници и сж предоставяли на свои помощници да изпълнятъ подробноститѣ; обаче за това, че до тѣхъ е стоялъ нѣкой другъ рководящъ човѣкъ, военната история не споменава нищо или пъкъ запазва въ тайна името и дѣлата му. Генералниятъ шабъ „посочваше мѣстото за лагеръ“, очертаваше окопитѣ, разузнаваше мѣстността, разпитваше бѣглецитѣ, нареждаше подвоза на брашно и хлѣбъ, вършеше всички важни и необходими нѣща, обаче рководството на бойнитѣ действия бѣ единствено въ ржката на полководеца. Наполеонъ нѣмаше

*) Одисей — героятъ отъ Троя.

**) Марлбору — прочутъ английски полководецъ и държавникъ.

***) Принцъ Евгений Савойски — прочутъ полководецъ и държавникъ.

началникъ шаба на действующата армия. Бертие*) не бѣ нищо повече отъ началникъ на канцеларията му. Всрѣдъ неговитѣ противници славата на Велингтонъ**) като полководецъ не е сподѣлена отъ никого, а отъ сигурно многочисления генераленъ шабъ на Шварценбергъ***) историята не посочва нито едно име. За първи пжтъ въ пруската армия се посочва като образцова връзката между полководецъ и началникъ шаба въ съзвучието Блюхеръ—Гнайзенау****).

Презъ последвалото дълго време на миръ въ Европа, генералниятъ шабъ се развиваше твърде бавно и въ различни форми. Въ 1903 година лордъ Киченеръ ми каза: „Генераленъ шабъ, азъ смислямъ както ми казвате, ние въ Англия нѣмаме; азъ обмислямъ да създамъ такъвъ за англо-индийската армия“. Обаче и у насъ сжщо, въ Прусия, страната-образецъ на основната и методична военно-организационна дейность, развитието на генералния шабъ отиваше крачка по крачка, като срещаше различни спъни. Съ генералния шабъ непосредствено бѣ свързана и длѣжността началникъ шаба. Известно е колко трудно бѣ за авторитета на стария Молтке, като началникъ шаба на армията, да преодолѣе схващанията на командующитѣ армитѣ и той не можѣ да се наложи докато личността му, неговиятъ успѣхъ и довърството на върховния му вождъ не му подсигуриха заслуженото обаяние. Написването на една история за генералния шабъ, основана на всички военни архиви, въ която да бжде изложенъ цѣлитъ му развой, отъ зачаткитѣ чакъ до наши дни, би представлявало голѣмъ не само воененъ, но много повече общочовѣшки интересъ. Това би било история на безшумна, положителна работа; тя би разказвала за високонѣрие и дивна скромность, за суетность и завистъ, за всички човѣшки слабости, за борбата между гения и бюрокрацията.

*) Бертие — 1753—1815, френски министъръ на войната и маршалъ.

**) Велингтонъ — 1769—1852, английски полководецъ, победителъ при Ватерло.

***) Фюрстъ Шварценбергъ — 1771—1820, австрийски генералъ-фелдмаршалъ, генералисимъ на съюзнитѣ армии.

****) Блюхеръ — 1742—1819, пруски полководецъ при Лейпцигъ, названъ отъ руситѣ „маршалъ напредъ“ и сътрудникътъ му Гнайзенау — 1760—1831, пруски генералъ, които бѣ като началникъ шаба на първия.

за най-дълбожките причини на победата и на поражението; тя би помръчила някому славата и не би била лишена от трагизъм. Тази история не ще бъде написана и по-добре е да не бъде написвана; генералщабните офицери нямат имена.

Естествено, генералните щабове, а с това и положението на началникъ щаба, сж се развивали въ разнитъ армии различно. Поради липсата на сведения за влиянието на началникъ щаба върху операциитъ — една твърде трудна тема, както ще се види от изложенитъ по-нататъкъ причини — азъ трѣбва да се откажа да разглеждамъ положението на началникъ щаба у нашитъ противници. Въ Австро-Унгария, безсѣмнено, на дейността на генералния щабъ, а съ това и на началникъ щаба, бѣха поставени точно опредѣлени граници, които вредѣха твърде много на дѣлото, тъй като създадениятъ отъ школата на Конрадъ фонъ Хьолендорфъ генераленъ щабъ превъзхождаше по военна стойностъ генералитетъ. Въ България, по понятни причини, не съществуваше още единъ подготвенъ по нашитъ разбирания и организиранъ генераленъ щабъ. Но пъкъ заради това между самитъ командующи имаше такива опитни и енергични личности, които не обичаха да имъ се мѣсятъ дори и въ отдѣлни случаи. Ето защо за началникъ щаба не се говореше много. Само въ най-висшата инстанция, въ началото на нашитъ общи действия, имаше освенъ отличния главнокомандующъ генералъ Жековъ, единъ началникъ щаба на действующата армия съ малко прозрачна командна власт; това затрудняваше допѣжда дейността, но внезапната му смъртъ отстрани тази трудност. Азъ не мога да не отбележа, че взаимодействието съ българското главно командуване и съ всички български щабове, не на последно мѣсто и отношенията ми съ поразително умния български върховенъ вождъ, сж едни отъ най-приятнитъ ми спомени отъ онова време.

Въ Турция, както това показва вече моята и на моитъ германски предшественици служебна връзка съ генералисимуса Емверъ паша, биде прокарана комбинацията на единъ главнокомандующъ турчинъ съ единъ началникъ щаба германецъ.

Длъжността началникъ щаба е имала различенъ развой по-време и по-мѣсто, до като ѝ се е признало днешното значение; тя се е различавала винаги сжщо така и съобразно

съ рѣнга си. Между длъжността началникъ щаба при главнокомандующия и тази на началникъ щаба на една дивизия има цѣла една военно-йерархическа скала, която води отъ върховното военно командуване до насочването на частитъ въ боя. Обаче, основнитъ понятия оставатъ сжщитъ, безразлично дали името на началникъ щаба стои подъ едно разпореждане, започващо съ думитъ „По заповѣдь на Негово Величество“, или подъ такова, което се отнася само за единъ фронтъ отъ 500 метра.

Важното е да се отговори на въпроса: кой заповѣдва? Кой има право да заповѣдва? Всѣка заповѣдна властъ въ края на крайщата произхожда отъ Бога и отъ собстаената сила. Говоримъ ли не като теолози, а като военни, ще се съгласимъ, че всѣка властъ да се заповѣдва е *Del gratia* *), значи милостъ, лежаша въ сѣрхестеството на началствуването и подчинеността, безразлично дали външната ѝ форма е отъ монархически или демократически произходъ. Призванието да се заповѣдва, поне въ военния животъ, се дава на една отдѣлна личностъ, на полководеца. Ще бъде ли той достоенъ и дорасълъ за тази свещенна длъжностъ? Това е въпросътъ, отговора на който води до създаването на поста началникъ щаба, къмъ какъвто ни насочва вече предизложеното кратко историческо изследване. Кралтъ, който е такъвъ само защото е полководецъ, кралтъ **), когато мирото на пророкъ Самуилъ превърна въ полководецъ, не се нуждае отъ началникъ щаба. Други царе прашаха генералитъ си да побеждаватъ и имъ завладѣватъ земи; подобно на тѣхъ постъпваха дори и отдѣлни държави като Картегенъ, Римъ, та даже Фрившия и Англия, чакъ до наши дни. Ако обаче, възъ основа на историята и традицията, на основание създаденитъ отъ политическата необходимостъ възгледи, се налагаше държавиятъ глава да застане на чело на войската и ако съображения отъ монархическо естество поставяха поне за неговъ замѣстникъ и на чело на армиитъ му родственици отъ царската фамилия, изникна сама по себе си необходимостта, щото тѣ да бждатъ подпомогнати отъ генералнитъ полководци. Това обяснява появяването на знаме-

*) Божя милостъ.

***) Преди се позовава за царъ Давидъ.

нити личности, редомъ съ полководитѣ отъ царски родъ, безъ да е необходимо да се посочватъ примѣри отъ последнитѣ войни. Остановяването на отношенията и дори подчиняването на тѣзи полководци, поради царския имъ произходъ, спрѣмо признатитѣ като по-способни тѣхни съветници, съставлява една особено славна страница отъ пълната съ себеотрицание история на военното командуване.

И сега ние се приближаваме до разрешаване на проблемата, тъй като отъ най-големо значение е становището, което взема полководецътъ спрѣмо своя началникъ щаба. Кой заповѣдва? питаме отново ние и отговаряме: *единъ*. Отъ това произхожда така често повтаряната отъ Фридрихъ Велики забрана до генералитѣ му да се събиратъ на воененъ съветъ, въ която забрана той изтъкваше, че въ подобни съвѣшания винаги ще взематъ надмощие страхливитѣ или безотговорнитѣ авантюристи, тъй като при всѣки „съветъ“ отговорността на отдѣлния съветникъ за взетото решение се намалява по обикновено желанъ начинъ. Отъ това следва, че полководецътъ заповѣдва самъ, на своя отговорност, и че той може да се вслуша въ съвета само на *едного*, на своя началникъ щаба. Решението се взима между четири очи и когато двамата излизатъ, съществува само *едно* решение. Тѣ двама сж го взели, но двамата сж едно. Макаръ и да сж били различни мненията имъ, все пакъ вечерята на този щастливъ денъ отъ военното съпружество дветѣ половини сами вече не знаятъ кой е отстъпилъ. Външниятъ свѣтъ и военната история не научаватъ нищо за съпружеския раздоръ. Въ това преливане на дветѣ личности лежи сигурността на командуването. Дали подъ заповѣдта стои името на полководеца, дали началникъ щаба се подписва подъ отдавна приетата наша редакция: „По заповѣдъ на главнокомандующия (или на началника на дивизията)“ . . . е все едно и сжщо. Винаги заповѣдава полководецътъ посредствомъ началникъ щаба и на издадената отъ последния заповѣдъ сж длъжни да се подчинятъ безъ противоречие дори и по-старшитѣ началници, тъй като началникъ щаба може да заповѣдава всѣкога само отъ името на старшия командующъ. Предъ последния никога не може да се направи оплакване срещу една заповѣдъ, издадена отъ началникъ щаба; подобно оплакване би било недопустимо противопоставяне на

заповѣдта. Какво може началникъ щаба да заповѣдава безъ знанието на своя командующъ е въпросъ, който съществува единствено между тѣхъ двамата и той не може да бжде обсъжданъ отъ никого извънъ тѣхъ. Ако началникъ щаба заповѣдава самостоятелно, трѣбва да е убеденъ, че действа споредъ разбиранията на своя командующъ, а последниятъ щомъ оставя началникъ щаба си да заповѣдава, трѣбва да е сигуренъ, че ще се действа така, както той разбира. Споредъ това, отношенията между двамата сж сложени единствено на довъррие; липсва ли то, взаимността трѣбва веднага да се разтури. Тѣзи отношения не могатъ да се определятъ съ правила; тѣ ще бждатъ винаги различни, въ зависимост отъ положението и отъ личноститѣ. Че съчетанието на личноститѣ е отъ решающе значение, се вижда отъ само себе си. По този начинъ, като се даде въ помощъ на полководеца единъ добъръ началникъ щаба, той може да прояви отличнитѣ си командни качества, както и да корегира слабоститѣ си. По-силната личностъ ще надмogne по-слабата, макаръ и навънъ това да не се забелѣзва; обаче тази безплодна и скрита борба изтощава силитѣ. Това сж неизбежни човѣшки слабости. Ако търсимъ едно разпредѣляне на ролитѣ между командующия и началникъ щаба ще намѣримъ, че външното непосредственото влияние — особено въ голѣмъ размѣръ при по-нисшитѣ командни мѣста — върху войскитѣ, ще бжде запазено за самия командующъ. За войскитѣ има само единъ почитанъ и боговъдъхновенъ командующъ; началникъ щаба може да спечели довъррието и благодарността на частитѣ само редомъ съ него. Отъ друга страна полководецътъ трѣбва да се съобразява съ правилото, че *не бива* да знае и заповѣдава това, което *не може* да знае и да заповѣдава, че е длъженъ да предостави на началникъ щаба трудната ежедневна работа, за да бжде свободенъ и бодъръ за голѣмитѣ решения. Това отново ни завежда до извънредно важния въ военния животъ въпросъ за отговорността.

Видимата отговорност, формалната такава спрямо началникитѣ и подчиненитѣ, носи командующиятъ; нему се пада славата отъ успѣха и за него едва ли има нѣщо по-обидно, ако, поради каквито и да било съображения, не него, а началникъ щаба му държатъ отговоренъ за нѣкой неуспѣхъ. Отговорността предъ собствената съвестъ, началникъ щаба спо-

дѣла въ пълненъ размѣръ съ полководца. Отъ тази отговорностъ не ще го спаси никакъвъ писменъ документъ, че не е билъ съгласенъ съ заповѣдта на полководца. Въ неговия кръгъ на дейностъ не може да се заповѣдва нищо важно противъ волята му. Не може ли да прокара своето схващане — а право е на полководца въ края на крайщата да наложи своята собствена воля—трѣбва да се откаже отъ длъжността си и да я предостави на друго лице, което ще хармонира по-добре съ командующия. Едно различие на мненията може да се уреди посрѣдствомъ разбирателство; обаче една непреодолима противоположностъ между командующия и началникъ щаба по единъ важенъ въпросъ може само да увреди на дѣлото, тъй като тя ще затруднява по-нататъшното взаимодействие при пълно довѣрие.

Въ предизложеното се направя опитъ да се очертае идеалната връзка между полководца и началникъ щаба, безъ да се прикриватъ трудноститѣ, които ще има да се срещнатъ. Доброто разбирателство лежи въ правилното съчетание на дветѣ личности. Добре е, ако общата работа въ мирно време, познанството или друженето слъ установили вътрешно единение и довѣрие; опасно е ако отношенията имъ се базиратъ върху еднакви слабости, или ако едната личностъ е била винаги на пътя на другата, на по-силната, но не на по-добрата. Също така не е желателно да се събиратъ заедно нехармониращи характери, когато, напротивъ, противоположни темпераменти могатъ да образуватъ едно добро съчетание.

Не сбръщаме ли внимание на тѣзи трудности, отстраняеми посрѣдствомъ голѣма прозорливостъ или чрезъ благоприятната случайностъ, остава като предпоставка на щастливото съчетание само единомислието по военнитѣ въпроси, което е постижимо чрезъ еднаквото обучение и еднаквото възпитание. Умѣнието не може да стане еднакво. Но и тази хармоничностъ често ще липсва, ако между полководца и началникъ щаба има твърде голѣма разлика въ възрастта, а вследствие това и разлика въ военнитѣ школи. Може би въ последната война липсваше тази еднаквостъ въ мисленето и въ школовката; може би, че въ времето, когато се направя много за подготвянето на генералния щабъ, не се сторя достатъчно за по-нататъшната подготовка на самитѣ ко-

мандующи. Не всички генерали бѣха минали презъ строгата школа въ духа на Молтке и Шлифенъ, която даде доста отъ гениалността на военното изкуство дори и на по-слаби офицери отъ генералния щабъ; така, генералитѣ, чувствуваха че умѣятъ по-малко и се подадоха на влиянието на по-младитѣ помощници.

Лѣхътъ е въ грижливото неспирното и все по голѣмо усъвършенствуване на по-старитѣ офицери, до предѣла на тѣхното умѣние, както и въ оставянето имъ на длъжностъ или не, въ зависимостъ отъ този предѣлъ и отъ тѣхната подготовка. Тогава ще можемъ да съчетаемъ щастливо двата важни основни елемента на доброто комендуване: опитността и младостта.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Същественото

Същественото е дѣлото. То има три части: роденото отъ мисълта решение, подготовката за изпълнението или заповѣдта и самото изпълнение. Въ тѣзи стадии на дѣлото волята е, която ръководи. Волята произхожда отъ характера; последниятъ е за дееца отъ по-голямо значение, отколнито духа. Духътъ безъ воля нѣма стойностъ, а волята безъ духъ е опасна.

По-надолу ще бжде направенъ опитъ да се предаде развоа на дѣлото въ тритѣ му съставни части и въ тритѣ стадии, като отъ взетия като примѣръ деецъ-полководецъ ще могатъ лесно да се теглятъ сравнения за други, призвани къмъ дейностъ.

Деецътъ, когото ние тукъ ще наречемъ полководецъ, трѣбва да има съответна подготовка и да притежава знания за изпълнение на задачата, която му се възлага. Добре е, но не е необходимо, ако той е ималъ време, при професионалната си научна работа, да се подготви за великия моментъ на живота си, за дѣлото. Стойността на придобититѣ чрезъ научна работа знания не бива да се надценява. Поставенъ да вземе самъ решение, деецътъ не бива да прелиста цѣлата енциклопедия на професията си и не трѣбва да се мъчи да си спомни какъ въ подобенъ случай биха действували полководцитѣ отъ Alexander до Zieten. *) Знанието, както на примѣръ това, придобито отъ изучаването на военната история, има само тогава жива практическа цена, ако наученото е преработено и отъ изобилието на подробноститѣ е извлѣчено вѣчното, важното, за да стане собствена плътъ. Обаче, не всѣки притежава способността за това. Единъ покойникъ, всеобщо цененъ и уважаванъ генералъ, единъ изворъ на знания, имаше навика, когато трѣбваше да се произнесе върху нѣкое военно положение, да започва изложението

*) Отъ А до Z: Александъръ Великий и прочутия пруски кавалерийски генералъ Цитенъ, 1659—1786.

си съ думитѣ: „Въ такъвъ случай Фридрихъ Велики би казалъ . . . и т. н.“, подиръ което следваше единѣ винаги подходящъ цитатъ. Обаче и най-добриятъ цитатъ, както и най-идентичниятъ примѣръ не помагатъ на полководеца при трудността за вземане решение.

Къмъ положителнитѣ знания, на които особено по-преди се отдаваше отъ военнитѣ голѣмо значение, принадлежеше и военната география. Нѣкога най-старшитѣ офицери отъ пруския генераленъ штабъ имаха титула: началникъ на единъ боевъ театъръ. Мнозина ще си спомнятъ още съ ужасъ за така нареченитѣ военно-географически описания и за тѣхнитѣ съ прекомерна реалностъ събирани данни върху евентуалнитѣ бойни театри. Когато ние пътувахме, въ августъ 1914. година, съ боевъ транспортъ къмъ границата, командующиятъ генералъ събра насъ, генералщабнитѣ офицери, още на първото утро въ своя вагонъ, за да ни прочете военно-географическото описание на Белгия и ни подготви за предстоящата ни задача. Следъ кратко време, азъ — началникъ штаба — и моятъ преданъ първи сътрудникъ — тогавашниятъ майоръ Вецелъ — се унесохме въ дълбокъ сънъ (това бѣ простително, следъ усиленитѣ работни дни и безсънни нощи презъ мобилизационния периодъ). И, въпрѣки това, ние все пакъ стигнахме предъ вратитѣ на Парижъ. Също така не бѣхъ особено посвѣтени върху географията на Сърбия и Палестина, където ми се случи да действувамъ по-късно. Съ това не искамъ да отреча географската наука, която, подобно на всѣки другъ общообразователенъ предметъ, повдига духовния миръ на човѣка, а, следователно, и на този, който е призванъ за дейностъ.

Още по-малко, откогато противъ теоретическото обучение, може да се каже иѣщо противъ практическото. Който иска да стане майсторъ трѣба да премине училищата за чираци и калфи; само гениалността може да запълни празнотитѣ, по този пътъ. Художникътъ трѣба да познава материята, съ която работи — а всѣки деецъ е единъ художникъ и той трѣба да е опозналъ вече материята, въ която, съ която и: срещу който ще му предстои да работи. Между скицитѣ на Леонардо и проектитѣ на кралъ Фридрихъ за маневритѣ му има нѣщо сродно. Проявилъ се е гениятъ! Човѣкътъ представлява най-трудния, най-упрямия, най-измѣн-

ническия, а отъ друга страна най-благодарния, най-предания материалъ. Съ него, преди всичко, работи полководецътъ, като всѣки властникъ. Недавна младата военна литература откри „полководеца-психологъ“. Тръстиката е едно многогодишно растение и всеизвестнитѣ истини отъ периодъ на периодъ се разцвѣтвяватъ отново*). Като че ли истинското изкуство да владешъ и да командувашъ е могло нѣга да се прояви безъ помощта на психологията! Да бждеш психологъ е най-трудното въ изкуството да владешъ; то е най-важното и, може би, най-рѣдкото дарование за полководеца; то е полезно за преценяване на масата и на отдѣлния човѣкъ, но може да доведе и до най-голѣми заблуждения и разочарования. Обаче, качеството на психологъ не бива да бжде преценявано отъ този, който счита, че не се отнасятъ добре съ него. Преценката върху полководството лежи въ проявлението му върху масата; но тъкмо масата нѣма право да дава преценка.

Така стѣкменъ стои човѣкъ предъ своята задача. Това, което той ще допринесе за дѣлото отъ скритото въ душата си, не се подава на никакво правило, на никакво описание, макаръ че именно това е най-същественото за дѣлото. Гениятъ е характеръ.

Споредъ задачата, деецътъ си поставя целта, безразлично дали самъ си е избралъ задачата — а кой ли деецъ е билъ нѣкога съасемъ свободенъ! — или тя му е наложена отъ обстоятелствата или отъ по-висша заповѣдь. Той ще разширява все повече целта на действието си, щомъ въ собствената си душа я счита за постижима. Наистина, той може да разчита отчасти и на щастието, но нужно е мъдро ограничаване и тънко чувство, за да не се прекали. Тукъ се крие тънката граница между смѣлна полководець и очакващия на случайността. Поставянето на целта се влияе значително отъ преценяването на собственитѣ сръдства и сили отъ всѣкакво естество, а така също и отъ преценката на очакваната съпротива. Едва следъ едно подобно обмисляне се присъжда накрай постижима ли е целта. Отъ

*) Игра на думи, непереводима на български. На немски тръстика е Binse, а всеизвестна истина — Binsenwahrheit; тогава играта на думи става смислена.

тъзи разнообразни съображения и — кой може да отрече! — настроения, се очертава съ растяща яснота картината на решението. Съмненията навдигат глава; толкова много нѣщо лежи въ мрака на неизвестността. Грамадна е отговорността за борящия се духъ. И идва редъ гениятъ да каже своята решителна дума . . . Юмрукътъ удря върху масата решението е взето и заповѣдващиятъ навлиза въ кръга на чакшицѣ изпълнители на волята му.

Не всѣко дѣло се замисля въ щастливъ часъ и има добро начало. Събрания, съвѣщания, решения, асенни и други съвети — колкото по-голѣми, толкова по-опасни — сж врагъ на мощното и бързо решение. Обикновено такива засѣдания се затягатъ отъ дълго обмисляне на малкитѣ отговорности, а напираниятъ за дейность понася трудно дългитѣ часове на съвѣщанието. Спомнямъ си, отъ участието ми въ подобни съвѣщания, за одного, който вземаше думата по всѣки въпросъ и държеше винаги една и сжща речъ. Да можешъ да слушашъ, да мълчишъ и да се съгласявашъ е рѣдка способность, много по-рѣдка отъ самото ораторство, което действа най-зле, ако му липсва умѣнието да спре — тъкмо като този, който се учи на велосипедъ.

Материалътъ, който призованиятъ къмъ дейность слага въ основа на своето решение, ще му бжде даденъ отъ помощниците му; за подробноститѣ той ще се вслуша въ съвета на сведущи и опитни лица, а до границата на последното решение ще го придружи навѣрно единъ, у когото той има най-голѣмо довѣрие. Отличителната черта на истинския вождъ е да може да се вслушва въ съветитѣ, да ги преценява, дори и да ги последва, безъ, обаче, да загуби свободата на действието, за което само той носи отговорность.

Сега вече трѣбва да се даде заповѣдь, съ което решението взема образъ. Въ този стадий на дѣлото волята на дееца се проявява най-силно; защото ако до сега е имало да се преодоляватъ само вътрешни противоречия (щомъ решението е нѣщо собствено и частъ отъ личното), получи ли то външна форма, сблъсква се съ външни противоречия, тъй като по-нататъшното му изпълнение го прокарва да мине по други човѣшки канали. Произхождащата отъ взетото решение воля трѣбва да се прояви вече колкото е възможно по-силно и по-ясно въ формата на заповѣдта. Не

17. Обяснителна записка на Германския правилникъ за полската служба, превель Цв. Поповъ, полковникъ отъ г. щ. . . . . 12 л.
- 18-а. Война подготовка на нехотата въ упражнениа, ч. I. Отдѣленieto и взвода, отъ подполковн. Шолбергеръ — превель Р. Дамитровъ подполковникъ . . . . . 24 л.
- 18-б. Война подготовка на нехотата въ упражнениа, ч. II. Рота, отъ подполк. Шолбергеръ превель Р. Дамитровъ подполковникъ . . . . . 21 л.
20. Нападения въ позиционната война, шурмови команди при позицион. война патрулни нападения, извършени отъ 18. пех. Етърски полкъ презъ 1917—1918 г. на южния фронтъ . . . . . 12 л.
22. Артилерийскиятъ огънь, отъ Хр. Луковъ подполковникъ . . . . . 12 л.
24. Боеветѣ южно отъ с. Хума отъ М. Друевъ генералъ о. з. . . . . 30 л.
25. Пленникътъ въ островъ Корсика отъ М. Гочевъ — Главиъ . . . . . 15 л.
26. Войната на България срещу Балканскитѣ държави 1913 г. отъ А. Христовъ, полковникъ . . . . . 36 л.
28. Артилерията при Дойранъ отъ П. Пейковъ . . . . . 50 л.
30. Балканската война частъ II — действията на II армия срещу съюзниците 1913 г. — отъ Н. Ивановъ генералъ о. з. . . . . 60 л.
31. Снабдяването на армията въ време на война отъ Киливъ Г. Майденовъ генералъ-лейтенантъ о. з. . . . . 25 л.
32. Исторически прегледъ на общоевропейската война и участието на България въ нея отъ А. Христовъ, генералъ-майоръ о. з. . . . . 123 л.
37. Сърменната конница, отъ генералъ-лейтенантъ Н. Н. Головинъ — превель Ив. Стойчевъ . . . . . 40 л.
38. Войната въ Добруджа. Извлѣчения отъ „Историята на войната за обединението на Ромъния 1916—1919. год.“, отъ Константинъ Кирицеску — превель отъ ромъноли А. Н. . . . . 15 л.
40. Армейската конница въ маневрената война отъ Б. Шалочниковъ — превель М. Златоустовъ . . . . . 30 л.
42. Тактиката на въздушния флотъ отъ Н. Янчукъ . . . . . 80 л.
43. Химическата война отъ Ю. Т. Пиевъ, подполковникъ . . . . . 40 л.
44. Боя при Капорето отъ Юлиушъ Козолоубски . . . . . 20 л.
45. Службата на генералния щабъ, частъ I, отъ Т. Радевъ, полковникъ отъ г. щ. . . . . 150 л.
47. Сражението при р. Пияве, превель Ив. Василевъ Масана, поручикъ о. з. . . . . 20 л.
48. Приближаване на отдѣлната армия къмъ полесражението отъ М. Новакъ полковникъ . . . . . 20 л.